

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МАКАРЕНКО ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 005.35+005.21:005.52+657.6(043.3)

**КОНВЕРГЕНТНА СТЕЙКХОЛДЕРСЬКА МОДЕЛЬ ОБЛІКУ,
ЗВІТНОСТІ ТА АУДИТУ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Житомир – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна
Навчально-науковий інститут фінансів,
економіки та менеджменту імені
О. Балацького Сумського державного
університету, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Грицишен Дмитрій Олександрович
Житомирський державний технологічний
університет, завідувач кафедри економічної
безпеки, публічного управління та
адміністрування

доктор економічних наук, доцент
Харламова Олена Вікторівна
ПВНЗ «Міжнародна академія
сертифікації бухгалтерів і аудиторів», ректор

доктор економічних наук, професор
Шалімова Наталія Станіславівна
Центральноукраїнський національний
технічний університет,
завідувач кафедри аудиту та оподаткування

Захист відбудеться «30» травня 2018 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.01 у Житомирському державному технологічному університеті за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська 103, конференц-зала (2 поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного технологічного університету за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська 103.

Автореферат розісланий «27» квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д. е. н., проф.

О. А. Лаговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах зближення національних і міжнародних стандартів обліку, звітності й аудиту, поширення концепції сталого розвитку та її конкретизації у Цілях сталого розвитку ООН, звітність перестає бути джерелом лише фінансово-економічної інформації компанії. У цих умовах ключовим завданням звітності стає інтегроване відображення соціального, природного, інтелектуального, людського, комунікаційного, фінансово-виробничого капіталів компанії, її здатності ефективно управляти ними та відтворювати з метою максимізації доданої вартості. За даними аудиторської компанії KPMG¹, частка компаній, які складають звітність зі сталого розвитку та корпоративної соціально-екологічної відповідальності (КСВ), впродовж 1993-2017 рр. зросла до 75% (серед найбільших 100 компаній світу) та до 93% (серед найбільших 250 компаній світу). У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження не лише конвергенції міжнародних стандартів обліку, звітності й аудиту, але й моделей обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній, аудиторських завдань із надання впевненості стейкхолдерам. Достовірність, транспарентність, незалежна верифікація звітності аудиторами стають обов'язковою умовою її використання як інструменту комунікації компанії зі стейкхолдерами у реальному, державному та фінансовому секторах економіки. Таким чином, трансформація облікових концепцій у відповідності до Цілей сталого розвитку обумовлює необхідність формування нової моделі обліку, звітності та аудиту – конвергентної стейкхолдерської моделі.

Методологічне підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку заклали такі зарубіжні вчені як: К. Адамс (С. Adams), Дж. Бебінгтон (J. Bebbington), Р. Екклз (R. Eccles), Дж. Елкінгтон (J. Elkington), Р. Грей (R. Gray), І. Іоанноу (I. Ioannou), П. Хілі (P. Healy), А. Колк (A. Kolk), М. Мілн (M. Milne), В. О'Двайер (B. O'Dwyer), П. Перего (P. Perego), Дж. Серафейм (G. Serafeim), Р. Сімнетт (R. Simnett), Дж. Унерман (J. Unerman) та ін. Проблемам теорії, методології та організації бухгалтерського обліку та аудиту різних видів капіталів присвячені праці відомих українських науковців, зокрема, О. Баришнікової, К. Безверхого, Т. Васильєвої, С. Голова, Л. Гнилицької, Д. Грицишена, В. Євдокимова, І. Жиглей, В. Жука, І. Замули, М. Корягіна, Р. Костирка, Р. Кузіної, П. Куцика, О. Лаговської, С. Легенчука, Н. Лоханової, О. Петрука, О. Редька, С. Свірко, О. Харламової, Н. Шалімової, С. Шульги, І. Яремка та інших.

Аналіз наукового доробку засвідчує наявність ґрунтовної теоретичної бази дослідження конвергентних процесів у моделях обліку, звітності та аудиту. Разом з тим, невирішеними залишається ряд теоретико-методологічних і науково-методичних проблем, пов'язаних із імплементацією постулатів концепції сталого розвитку в моделях обліку, звітності й аудиту. Основними з

---

¹ KPMG. Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017. URL: <https://home.kpmg.com/au/en/home/insights/2017/11/corporate-responsibility-reporting-survey-2017.html>. (Last accessed: 26.08.2017).

них є наступні: розрізненість теоретичних концептів обліку, звітності та аудиту; неврахування сучасних інновацій в облікових моделях; неоднозначність трактування сутності звітності зі сталого розвитку; недооцінювання її ролі у прийнятті рішень стейкхолдерами фінансового, державного та реального секторів економіки; різноплановість методичних підходів до незалежного аудиторського підтвердження достовірності звітності зі сталого розвитку в інтересах стейкхолдерів; невизначеність ролі конкуренції на ринку аудиторських послуг у забезпеченні такої достовірності тощо. Таким чином, незавершеність формування цілісного уявлення про конвергентну стейкхолдерську модель обліку, звітності та аудиту обумовила актуальність, мету та завдання дослідження, його об'єкт і предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана у відповідності до тематики науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Так, зокрема, у межах теми: «Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0111U009459) проведено оцінку рівня конвергенції облікових стандартів в Україні та країнах Європейського Союзу; у межах теми «Корпоративна соціально-екологічна відповідальність для сталого розвитку: партнерство стейкхолдерів реального, фінансового та державного секторів економіки» (номер державної реєстрації 0117U003933) сформовано підходи до систематизації, картування та пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів різних секторів економіки.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних і методичних засад щодо формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку. Поставлена мета обумовила вирішення таких завдань:

- дослідити роль інновацій у трансформації сучасних концепцій обліку, звітності та аудиту й елементів методу бухгалтерського обліку;
- поглибити науково-методологічні підходи до дослідження концепції обліку, звітності й аудиту в умовах сталого розвитку та ролі бухгалтерів у її формуванні;
- розробити структурно-логічну схему врахування інформаційних запитів стейкхолдерів компаній на основі організації обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку їх функціонування;
- класифікувати інформаційні запити стейкхолдерів компаній різних секторів економіки;
- розвинути методологічні положення конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту;
- узагальнити підходи до визначення сутності звітності зі сталого розвитку, провести типологізацію стандартів її підготовки;
- провести кластеризацію компаній, що складають звітність зі сталого розвитку, з урахуванням обраних ними стратегій розкриття інформації, врахування Цілей сталого розвитку та моделей залучення стейкхолдерів;

- порівняти особливості поширення звітності зі сталого розвитку в Україні та ЄС, оцінити рівень розвитку її інституціонального середовища;
- запропонувати підхід до пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів компаній реального сектору економіки;
- формалізувати вплив транспарентності звітності державних компаній на ефективність їх діяльності;
- обґрунтувати роль розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку у прийнятті рішень стейкхолдерами у фінансовому секторі;
- запропонувати концептуальні засади стандартизації звітності зі сталого розвитку;
- охарактеризувати стан розвитку ринку аудиторських послуг і розробити модель верифікації звітності зі сталого розвитку в інтересах стейкхолдерів;
- оцінити рівень конкуренції на ринку аудиторських послуг України як основи для забезпечення транспарентності та достовірності звітності компаній.

Об'єктом дослідження є моделі, системи та концепції обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

Методи дослідження. Методологічним базисом дослідження є загальнонаукові методи пізнання. Відповідно до поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: декомпозиційний аналіз – для визначення сутності та структури конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту; логічне узагальнення та наукову абстракцію, порівняльний аналіз – для систематизації досвіду формування моделей обліку, звітності та аудиту України та Європейського Союзу; метод STEEPLE-аналізу – для дослідження стану поширення звітності зі сталого розвитку в Україні; методи ранжування – для визначення найбільш пріоритетних запитів стейкхолдерів в умовах сталого розвитку; непараметричні методи – для дослідження впливу транспарентності звітності на фінансову ефективність державних компаній; метод R/S аналізу – для формалізації зв'язку між розкриттям інформації у звітності зі сталого розвитку компаніями, їх фінансовою ефективністю й ефективністю фінансових ринків; індексний, графічний і статистичний методи – для дослідження стану конкуренції на ринку аудиторських послуг України.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові джерела (монографії, статті) вітчизняних і зарубіжних вчених із проблематики формування моделей і концепцій обліку, звітності й аудиту, а також порядку складання та подання звітності зі сталого розвитку, законодавство України, звітно-аналітична інформація Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Аудиторської палати України, нормативні та звітні документи Ради Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, Глобальної ініціативи зі звітності, Асоціації присяжних сертифікованих бухгалтерів, Міжнародної федерації бухгалтерів та інших організацій і установ у сфері сталого розвитку; нефінансові звіти, звіти зі сталого розвитку, інтегровані звіти компаній.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методологічних і методичних засад щодо формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку. Це дозволило обґрунтувати сукупність наукових положень, серед яких:

вперше одержано:

– обґрунтування структурно-логічної схеми врахування гетерогенних інформаційних запитів стейкхолдерів і звітування щодо них у розрізі інкорпорації Цілей сталого розвитку у діяльність компаній, яка передбачає організацію обліково-аналітичного забезпечення їх сталого розвитку за двома контурами та дозволяє транспонувати мультистейкхолдерський підхід в облікове середовище компаній реального, фінансового, державного секторів, поглибити методологічні положення теорії звітності багатocільового призначення та комунікаційної теорії;

– методологічні положення конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту, визначені за основними елементами моделі (стейкхолдери, капітали, види обліку, звітності та аудиту), що обумовлюють її структуру та системні зв'язки (морфологічний підхід); рівнями обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку (вертикальний підхід) й особливостями прийняття рішень стейкхолдерами реального, фінансового, державного секторів економіки (горизонтальний підхід). Її запровадження дозволить підвищити підзвітність і транспарентність діяльності компаній перед стейкхолдерами в умовах сталого розвитку;

– методологічні основи формалізації взаємозв'язку між розкриттям інформації у звітності зі сталого розвитку компаніями-конституентами традиційних фінансових індексів та індексів відповідального інвестування, їх фінансовою ефективністю й інформаційною ефективністю фінансових ринків, що здійснено шляхом виявлення ознак персистентності у цих індексах за експонентою Херста та дозволяє виділити превалюючий паттерн такого взаємозв'язку у контексті прийняття інвестиційних рішень стейкхолдерами на фінансових ринках;

удосконалено:

– структурування інновацій в обліку, звітності та аудиті за стадіями облікового циклу на основі теорії дифузії інновацій Е. Роджерс за ключовими чинниками (відносні переваги, сумісність, складність інновацій, простота їх апробації та можливість спостереження ефекту від їх впровадження), що дозволило окреслити вектор трансформації існуючої концепції обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку у напрямку формування конвергентної стейкхолдерської моделі;

– матричний підхід до обґрунтування трансформації елементів методу бухгалтерського обліку під перехресним впливом інновацій в обліку («великі дані», облік за ESG – критеріями, Глобальні загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку), звітності (звітність у режимі реального часу, інтегрована звітність, розширена мова ділової звітності), аудиту (безперервний аудит) та технологіях обробки обліково-аналітичної інформації (комп'ютерні технології аудиту), що дозволило визначити напрямки зміни традиційних

облікових процесів і процедур під впливом конвергентних процесів і концепції сталого розвитку;

- науково-методичний підхід до класифікації інформаційних запитів стейкхолдерів реального, фінансового та державного секторів економіки, який відрізняється від існуючих групуванням стейкхолдерів за видами капіталу, провайдерами якого вони є (на засадах концепції капіталів), картуванням цих запитів за найбільш суттєвими фокус-проблемами, вимірами та таргетами Цілей сталого розвитку, конкретизованими в індикаторах Глобальної ініціативи зі звітності відповідно до специфіки кожного сектору економіки;

- науково-методичний підхід до кластеризації компаній на основі трьохкомпонентного індикатора, що комплексно відображає врахування Цілей сталого розвитку компанією, рівень її комунікацій зі стейкхолдерами та рівень розкриття нею інформації у звітності зі сталого розвитку, що дозволило розробити для кожного кластеру заходи щодо удосконалення обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній;

- процедура пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів компаній реального сектору економіки, яка відрізняється від існуючих застосуванням правила Борда та дозволяє обґрунтувати найбільш суттєві для стейкхолдерів напрями розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку для їх інкорпорації в обліково-аналітичне забезпечення компанії;

- методичний підхід до обґрунтування ролі транспарентності звітності компаній у забезпеченні ефективності їх діяльності, який, на відміну від існуючих, базується на використанні непараметричних методів при формалізації зв'язку між індексом прозорості державних компаній та рівнем їх доходу, прибутку, рентабельності та вартості активів, що дозволило емпірично підтвердити прямий та помітний вплив транспарентності звітності на фінансові результати компаній та якість їх комунікацій зі стейкхолдерами;

- методичний підхід до оцінювання рівня конкуренції на ринку аудиторських послуг, який, на відміну від існуючих, базується на використанні методів простої середньої, індексного, графічного (крива Лоренца), тесту Крускала-Волліса та мультифакторного регресійного аналізу з фіктивними змінними, що дозволяє визначити тип конкуренції на цьому ринку й обґрунтувати напрями його регулювання з метою формування прозорого середовища надання впевненості стейкхолдерам;

дістало подальший розвиток:

- методологічні основи розмежування сучасних видів та концепцій обліку шляхом обґрунтування основних положень оновленої концепції обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку, побудованої з урахуванням мультистейкхолдерського та трансдисциплінарного підходу, концепції капіталів і доданої вартості. У сукупності вони дозволили побудувати карту відповідностей, в якій для кожного виміру сталого розвитку й ESG – критерію визначені відповідні типи обліку, що створює середовище для трансформації традиційних обліково-аналітичних технологій;

- визначення сутності поняття «звітність зі сталого розвитку» як процесу розкриття та конвергенції найбільш суттєвих для стейкхолдерів фінансових і

нефінансових параметрів діяльності компанії, яке, на відміну від нефінансової звітності, комплексно висвітлює її соціо-еколого-економічну ефективність та прогрес на шляху до Цілей сталого розвитку, та відрізняється від інтегрованої звітності цільовою спрямованістю, способом їх формування й інтерпретації, що дозволило обґрунтувати дуалістичну природу звітності як елементу конвергентної стейкхолдерської моделі в умовах сталого розвитку;

– підхід до типологізації стандартів у сфері сталого розвитку, КСВ і підзвітності компаній шляхом розроблення дворівневої системи критеріїв, яка на відміну від існуючих, структурно враховує різні типи стейкхолдерів, капіталів, розробників стандартів, бенчмарків, пріоритетних сфер розкриття інформації, що дозволяє сформувати фокус-групу стандартів, які є найбільш придатними для унормування процесу, змісту та формату звітності зі сталого розвитку;

– механізм оцінювання рівня розвитку інституціонального середовища поширення звітності зі сталого розвитку, що, на відміну від існуючих, здійснено на основі методології STEEPLE-аналізу, яку поглиблено шляхом побудови специфічних композитних індикаторів і системи їх градації, що створює підґрунтя для розробки дорожньої карти національних реформ у сфері звітування зі сталого розвитку;

– концептуальні засади стандартизації звітності зі сталого розвитку шляхом конкретизації переліку регуляторних заходів залежно від типу залучених стейкхолдерів і ключових перешкод на шляху запровадження конвергентної стейкхолдерської моделі у національну облікову систему, що дозволить забезпечити транспарентність, достовірність, співставність, відповідність світовим трендам і якість звітності зі сталого розвитку у процесі прийняття рішень стейкхолдерами;

– методичний підхід до забезпечення підзвітності та транспарентності компаній перед стейкхолдерами шляхом розробки дескриптивної моделі ідентифікації рівня сформованого в країні правового середовища для верифікації звітності зі сталого розвитку на засадах теорій легітимності та верифікації, яка, на відміну від існуючих, враховує якість звітів, статус надавача послуг з підтвердження звітності, масштаб аудиторського дослідження та превалюючі стандарти надання впевненості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що ключові результати роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані у ході формування обліково-аналітичного забезпечення компаній державного, фінансового та реального секторів економіки, а також аудиторських компаній при наданні послуг із підтвердження звітності зі сталого розвитку, зокрема :

на рівні громадських організацій:

– концептуальні засади стандартизації звітності зі сталого розвитку (Сумське представництво Громадської спілки «Палата аудиторів і бухгалтерів України», довідка № 6 від 12.10.2017 р.);

на рівні компаній реального та державного секторів економіки:

- пропозиції щодо удосконалення нормативної документації з організації роботи бухгалтерської служби на основі структуризації інновацій в обліку, звітності та аудиті (ТОВ «Маршал Плюс», довідка № 23/11-01 від 23.11.2017 р.);
- рекомендації щодо організації обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку з внесенням змін до Наказу про облікову політику (ТОВ «ВітМілл», довідка 24/11-1 від 24.11.2017 р.);
- рекомендації щодо посилення транспарентності державних компаній (Державне підприємство «Наумівський спиртовий завод», довідка № 87 від 24.11.2017 р.);
- пропозиції щодо розмежування та нормативного врегулювання надання аудиторських послуг у сфері сталого розвитку (АФ ТОВ «Сумикоопаудит», довідка № 09/2 від 22.09.2017 р.);
- рекомендації щодо формування параметрів системи верифікації звітності зі сталого розвитку для оновлення методики надання аудиторських послуг (АФ ТОВ «Професіонал СВ», довідка № 2/11-01 від 2.11.2017 р.);
- положення щодо оцінювання концентраційних процесів на ринку аудиторських послуг з метою удосконалення ринкової стратегії фірми (ТОВ «Епл Аудит», довідка № 1/14 від 30.10.2017 р.).

на рівні вищих навчальних закладів:

- при формуванні навчальних програм і викладанні дисциплін «Облік та звітність за міжнародними стандартами», «Професійні стандарти бухгалтерського обліку», «Звітність підприємств» у Сумському державному університеті (акт про впровадження від 30.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора в праці, опубліковані в співавторстві, наведено у переліку основних публікацій за темою дисертації та полягає у розробці теоретико-методологічних та організаційно-практичних положень формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені у дисертації, доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на 18 міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-методичних і науково-практичних конференціях [34-51].

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 57 наукових праць загальним обсягом 174,55 друк. арк. (особисто автора – 43,84 друк. арк.), з яких 5 монографій загальним обсягом 101,8 друк. арк. (особисто автора – 21,01 друк. арк.); 28 статей у наукових виданнях (із них 3 статі – у наукових періодичних виданнях, інших держав; 9 – у виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз; 16 – у наукових фахових виданнях України, загальним обсягом 21,8 друк. арк. (особисто автора – 12,12 друк. арк.); 6 праць – в інших наукових виданнях загальним обсягом 48,0 друк. арк. (особисто автора – 8,05 друк. арк.); 18 тез доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних

конференціях загальним обсягом 2,95 друк. арк. (особисто автора – 2,26 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 361 сторінці друкованого тексту. Дисертація містить 90 таблиць та 25 рисунків (з яких 10 таблиць і 3 рисунки розміщені на окремих сторінках), 10 додатків на 50 сторінках. Список використаних джерел нараховує 479 найменувань і розміщений на 51 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи й інформаційну базу дослідження, розкрито наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, характер їх апробації, наведено інформацію про структуру дисертації.

У першому розділі «**Трансформація моделей обліку, звітності та аудиту в умовах переходу до концепції сталого розвитку**» проведено структурування інновацій в обліку, звітності та аудиті; розроблено матричний підхід до трансформації елементів методу бухгалтерського обліку; досліджено трансформації концепцій обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

Існуючі моделі обліку, звітності та аудиту зазнають інноваційних перетворень в умовах запровадження концепції сталого розвитку для забезпечення нової якості розкриття інформації в інтересах більш широкого кола стейкхолдерів. У роботі обліково-аналітичні інновації структуровано (на підставі теорії дифузії інновацій Е. Роджерс за ключовими чинниками: відносні переваги, сумісність, складність інновацій, простота їх апробації та можливість спостереження ефекту від їх впровадження) та розташовано у порядку облікового циклу (ведення обліку, складання звітності та її аудит). Фрагмент результатів цього дослідження наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика обліково-аналітичних інновацій на основі теорії Е. Роджерс

Чинники	Обліковий цикл компанії							
	Ведення обліку			Складання звітності			Проведення аудиту	
	Технологічні інновації							
	BD	ESG	GGAAP	RTR	IR	XBRL	CA	CAAT
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Переваги	Значні масиви облікових даних	Нові підходи до оцінювання	Конвергенція в обліку і звітності	Швидкість поширення звітності	Врахування усіх запитів	Співставність інформації	Синхронність зі звітністю у реальному часі	Ефективність та якість процедур
Сумісність	Використання нових технологій	Необхідність відповідного забезпечення		Використання нових технологій	Використання нових технологій		Використання нових технологій	Необхідність відповідного забезпечення
Складність	Неосяжні масштаби	Відсутність єдиних підходів	Національні особливості	Дилема «швидкість - упевненість»	Захист і волатильність інформації		Таксономії і стандарти обліку	Зміни до стандартів аудиту

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Апро- бація	Необхідність відповідних компетенцій бухгалтерів і аудиторів та адекватних запитів і розуміння звітності та технологій її поширення з боку стейкхолдерів							
Спо- сте- режен- ня	Вільний доступ стейкхоль- дерів	Усебіч- ність розкрит- тя інформа- ції	Єдині під- ходи у складанні звітності	Оперативне оновлення звітності	Пошире- ння інтегрова- них звітів компанії	Єдиний стандарт поши- рення даних	Використання прогресивних аудиторських практик визнаними професійними компаніями	

Примітки: облік за ESG – критеріями (екологічні, соціальні й управлінські); інтегрована звітність (IR); звітність у режимі реального часу (RTR); безперервний аудит (CA); комп'ютерні технології аудиту (CAAT); Глобальні загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку (GGAAP); розширена мова ділової звітності (XBRL), «великі дані» (BD).

На основі «тези Зомбарта» доведено, що ці інновації не лише трансформують основи облікових концепцій, але й обумовлюють нові вимоги до компаній щодо організації облікових процесів і процедур, безпосередньо впливаючи на відповідні елементи методу бухгалтерського обліку. Це дозволило окреслити перспективи розвитку сучасних моделей обліку, звітності й аудиту та розробити матричний підхід до трансформації елементів методу бухгалтерського обліку (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця трансформації елементів методу бухгалтерського обліку під перехресним впливом обліково-аналітичних інновацій

Інновації I порядку (каталі- затори)	Інновації II порядку (знаходяться під впливом (перехресним) інновацій I порядку)	Елементи методу бухгалтерського обліку						
		Докумен- тування	Інвентаризація	Оцін- ка	Кальку- ляція	Рахун- ки	Подвій- ний запис	Баланс і звітність
BD	RTR	+	+			+	+	+
ESG	IR			+	+	+	+	+
RTR	BD, CA, XBRL	+	+	+	+	+	+	+
GGAAP	CA, CAAT, XBRL		+	+	+	+	+	+
IR	ESG, CAAT							+
XBRL	BD, RTR	+				+	+	+
CA	BD, ESG, RTR, XBRL	+	+	+	+	+	+	+
CAAT		+	+	+				+

Поширення розглянутих інновацій доводить обмеженість традиційних облікових концепцій і необхідність запровадження концепції обліку, звітності й аудиту в умовах сталого розвитку, яка зорієнтована насамперед на формування та розкриття нефінансових (соціальних, екологічних, управлінських) показників, які корелюють із вимірами сталого розвитку й ESG – критеріями. Ця концепція базується на фундаментальному підґрунті теорій конвергенції, соціального контракту, КСВ, стейкхолдерської, агентської та сигнальної теорій, гіпотез ефективного та фрактального ринку (у контексті відповідального інвестування), а також цілого ряду облікових теорій (етичні, соціологічні, економічні, екологічні, теорія багатоцільового обліку та звітності, верифікації, комунікаційна, адаптивна й інституційна). Ядром цієї концепції запропоновано

вважати актуарний підхід (системне поєднання екологічного, соціального, фінансового й управлінського видів обліку, структуроване за типами капіталу та вартості). Це дозволило побудувати карту відповідностей, в якій для кожного виміру сталого розвитку й ESG – критерію визначені відповідні типи обліку (динамічний, електронний, мережевий, фрактальний, ситуаційно-матричний, інтегрований, креативний й стратегічний). Ця відповідність встановлена за наступною системою ознак: об'єкти обліку (типи капіталу), спосіб відображення доданої вартості, періодичність здійснення облікових процедур, технології обробки облікової інформації, спосіб формування інтерпретації й аналізу звітних показників. Застосування концепції обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку дозволяє компанії: 1) оцінювати її здатність генерувати різні види доданої вартості, на різних часових горизонтах і для більш широкого кола стейкхолдерів; 2) враховувати зовнішні екстерналиї у її діяльності; 3) оперувати широким спектром показників за видами капіталів на різних рівнях агрегації; 4) використовувати специфічні принципи, методи підготовки та розкриття інформації у нових звітних форматах з нетрадиційними видами її верифікації.

17 Цілей і 169 таргетів сталого розвитку ООН, виступають точками відліку для компаній у перебудові своїх бізнес-процесів і їх обліково-аналітичного забезпечення. Значення облікової професії у цьому контексті змінюється кардинально. У роботі визначено ролі бухгалтерів як творців, провідників, хранителів цінностей сталого розвитку відповідно до найбільш релевантних для компаній Цілей; на рівні бізнес-перспектив у діяльності компаній; типів ролей, які виконують бухгалтери, їх професійних функцій; необхідних навиків і компетенцій та за групами облікових професій. Усебічний розгляд оновлених ролей бухгалтерів дозволив сформувати цілісне бачення їх внеску у просуванні концепції обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

У другому розділі **«Теоретико-методологічні підходи до побудови конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку»** досліджено процеси конвергенції у національній обліковій моделі; обґрунтовано підхід до обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній; розкрито методологічні положення конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку.

В умовах імплементації Цілей сталого розвитку, Стратегій «Європа-2020», Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», Угоди про асоціацію з ЄС, Директив і Регламентів ЄС ключовими викликами розвитку національної моделі обліку, звітності та аудиту є: 1) необхідність подальшої конвергенції облікових моделей України та ЄС; 2) забезпечення довіри до бізнесу, фінансових ринків і держави через зростання якості аудиторських послуг; 3) розвиток методології складання та підтвердження звітності зі сталого розвитку компаній для посилення їх підзвітності перед стейкхолдерами. Методологічне підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній формують мультистейкхолдерський підхід, теорія звітності багаточільового призначення та комунікаційна теорія. Інкорпорація Цілей сталого розвитку у діяльність компаній і проєціювання процесів залучення стейкхолдерів до взаємодії з ними

дало змогу сформувати наскрізну схему врахування їх гетерогенних інформаційних запитів і звітування щодо них (рис. 1).

Процес залучення стейкхолдерів і комунікації з ними		Обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку	Процес інкорпорації Цілей сталого розвитку у діяльність компанії		
Етап	Стадія		Стадія	Етап	
1. Планування	Розробка профілю та картування стейкхолдерів	X		Визначення майбутніх бізнес-можливостей	1. Усвідомлення Цілей сталого розвитку
	Визначення рівнів і методів залучення		X	Посилення цінностей сталого розвитку компанії на рівні стратегії	
	Визначення меж комунікації та їх розкриття	X		Зміцнення відносин зі стейкхолдерами	
	Підготовка плану залучення		X	Використання спільної основи для комунікацій	2. Визначення пріоритетів
	Встановлення індикаторів залучення з можливістю впливу на них стейкхолдерів	X	X	Картування ЦСР відповідно до ланцюга формування вартості	
2. Підготовка	Ідентифікація, мобілізація ресурсів для залучення		X	Відбір індикаторів і збір даних	3. Встановлення цілей
	Створення можливостей залучення відповідно до запитів стейкхолдерів	X	X	Визначення пріоритетних запитів стейкхолдерів і напрямів розкриття	
	Ідентифікація, оцінка й управління ризиками залучення		X	Визначення цілей та ключових індикаторів прогресу	
3. Впровадження	Запрошення стейкхолдерів з урахуванням прийнятності комунікації і коротким інформуванням	X		Визначення вхідних даних, типу цілей і рівня амбітності у її досягненні	4. Інтеграція
	Залучення та документування його ходу	X		Оголошення зобов'язань щодо прийнятих ЦСР	
	Розробка плану дій і комунікація щодо результатів залучення	X	X	Інкорпорація ЦСР на усіх рівнях та напрямках бізнесу, участь у партнерствах та агрегація даних	
4. Перевірка й удосконалення	Моніторинг та оцінка якості залучення	X	X	Налагодження ефективного процесу комунікацій і звітування за критерієм суттєвості	5. Звітність
	Удосконалення та впровадження змін				
	Звітування щодо процесу залучення стейкхолдерів	X	X	Повідомлення про прогрес у досягненні ЦСР	

Примітки: ЦСР – Цілі сталого розвитку; —————> контур 1: класифікація інформаційних запитів стейкхолдерів за ЦСР, розробка індикативної системи розкриття інформації за цими запитами, картування, пріоритизація найбільш релевантних запитів; - - - - -> контур 2: налагодження ефективного процесу комунікацій зі стейкхолдерами щодо їх суттєвих запитів за ЦСР, їх інкорпорація у стратегію ведення бізнесу та звітування

Рис. 1. Структурно-логічна схема врахування гетерогенних інформаційних запитів стейкхолдерів і звітування щодо них у діяльність компанії

Для формування профілю стейкхолдерів компаній у роботі здійснено їх групування на основі концепції капіталів за видами капіталу, провайдерами

якого вони є: фінансового (Ф), людського (Л), природного (Н), соціального (С), інтелектуального (І), промислово-виробничого (П). Оскільки інформаційні запити стейкхолдерів змінюються в умовах сталого розвитку, то важливим завданням є їх систематизація і формування індикативної системи розкриття інформації про них. Для цього в роботі розроблено класифікацію гетерогенних інформаційних запитів стейкхолдерів реального, фінансового та державного секторів економіки за найбільш суттєвими фокус-проблемами, вимірами та критеріями сталого розвитку (фрагмент наведено в табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація інформаційних запитів щодо Цілей сталого розвитку стейкхолдерів за секторами економіки (фрагмент)

Стейкхолдери	Ключові інформаційні запити		Характеристика Цілей сталого розвитку		Індикатор Глобальної ініціативи зі звітності
	Найбільш суттєва фокус-проблема	Конкретизація фокус-проблеми	Вимір	Таргети	
Державний сектор					
С, Ф	Сталі державні закупівлі		Упр.	12.7	Частка закупівель у місцевих постачальників GRI G4 G4-EC9
	Прозорість фінансування та забезпечення реалізації державних функцій на усіх рівнях				
С, Ф	Запобігання корупції та забезпечення прозорості діяльності державних установ		Упр., Соц.	16.5	Частка операцій з ризиком корупції GRI S 205-1-3
Н, С, Ф, П	Порядок денний сталого розвитку	Його врахування у державній політиці	Усі виміри	17.10 8.2-8.5	Значний непрямий вплив GRI S 203-2
Фінансовий сектор					
С, Ф	Інвестиції спільноти	Оцінка впливу механізмів відповідального інвестування на місцевий розвиток	Упр., Соц.	8.10	GRI G4 Розкриття інформації у фінансовому секторі
С, Ф	Відповідальне інвестування		Упр., Соц.		
Н	Еко-соціальний вплив фінансових продуктів	Вплив ESG – критеріїв, зміни клімату на ведення бізнесу	Упр., Соц.	13.1	Фінансовий вплив зміни клімату G4-EC2
С, Ф, П	Стійкість фінансового сектору	Системні ризики, «too big too fall», підзвітність установ	Упр., Соц.	10.5	GRI G4 Розкриття інформації у фінансовому секторі
Реальний сектор					
С, П, Ф	Соціо-економічні вигоди	Виробництво біомаси та біоенергії	Упр.	8.2	Економічна додана вартість GRI S 201-1
С, Л, І	Розвиток людського капіталу	Навчання та розвиток персоналу	Соц.	8.5	Тренінги й освіта персоналу GRI S 404-1-3
Н, С	Ресурсоефективність (за усіма видами)	Матеріальна ефективність і стале виробництво	Екол., Соц.	8.4	Частка відновлювальних матеріалів GRI S 301-1, 2

Примітка: Екол. – екологічний; Соц. – соціальний; Упр. (управлінський (економічний) критерії та виміри сталого розвитку; GRI – Глобальна ініціатива зі звітності; S – Стандарт GRI.

Побудова індикативної системи розкриття інформації за найбільш суттєвими запитами стейкхолдерів передбачає відбір індикаторів прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку (специфічних для компаній різних секторів економіки) та їх таргетів. Критеріями відбору індикаторів є універсальність, інтегрованість, довгострокова орієнтація, інклюзивність, людино-центричність.

Імплементация принципів сталого розвитку та відповідального інвестування при розширенні кола та запитів стейкхолдерів в облікових моделях обумовлюють необхідність побудови конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту. Вона є еволюційним продовженням інтернаціональної моделі, але відрізняється від останньої коригуванням на контекст сталого розвитку та його Цілей. Визначальними детермінантами формування цієї моделі є: 1) інтеграція обліково-аналітичного забезпечення процесів прийняття рішень стейкхолдерами компаній на усіх рівнях; 2) конвергенція міжнародних і національних систем професійних стандартів обліку, звітності й аудиту з метою забезпечення транспарентності компаній і розкриття інформації щодо управління усіма видами капіталів.

Структурно-логічну схему конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку представлено на рис. 2. При її побудові виокремлено морфологічний, вертикальний та горизонтальний підходи та визначено системні зв'язки між ними. Морфологічний підхід описує внутрішню композицію моделі за елементами (тип стейкхолдерів, вид капіталу компаній, вид обліку, формат подання звітності та проведення її аудиту). Вертикальний підхід розмежовує обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку на рівні звітуючих суб'єктів (проектний рівень, рівень компаній, локальний, державний і глобальний). Горизонтальний підхід визначає специфіку прийняття рішень стейкхолдерами реального, державного та фінансового секторів економіки і відповідно – професійні стандарти обліку, звітності зі сталого розвитку й аудиту.

Запропонована модель відрізняється від існуючих наступним: 1) розширенням кола стейкхолдерів як провайдерів усіх видів капіталів для компаній; 2) врахуванням не лише виробничого та фінансового капіталів, але й людського, соціального, інтелектуального та природного; 3) формуванням інтегрованої системи обліку (єдиного потоку інформації за окремими видами обліку); 4) поєднанням виробничо-фінансових і нефінансових індикаторів у звітності зі сталого розвитку; 5) уніфікацією аудиторської методології щодо забезпечення достовірності цієї звітності для стейкхолдерів; 6) врахуванням гетерогенних запитів стейкхолдерів різних секторів економіки; 7) інкорпорацією вимірів і критеріїв сталого розвитку і відповідального інвестування в обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку на усіх рівнях; 8) формуванням нової якості підзвітності та транспарентності компаній перед стейкхолдерами.

Враховуючи національні особливості обліку, звітності та аудиту, перехід до конвергентної стейкхолдерської моделі в Україні є віддаленим у часі. Причинами цього виступають недостатній рівень конвергенції й імплементації національних і міжнародних професійних стандартів, низьке сприйняття ідеології сталого розвитку та КСВ у суспільстві та нерозвиненість обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній.

Детермінанти	
Гармонізація та конвергенція систем професійних стандартів	Інкорпорація вимірів і критеріїв сталого розвитку
Концепції	
Традиційні концепції обліку, звітності та аудиту	Оновлена концепція обліку, звітності та аудиту

Елементи моделі (морфологічний підхід)						
Елемент	Опис					
Стейкхолдери	Власники, інвестори, кредитори (провайдери фінансового та промислового капіталу)			Місцеві громади, урядові структури, громадськість та ін. (провайдери людського, соціального, інтелектуального капіталів)		
Капітал	П	Ф	Л	І	С	Н
Види обліку	Бухгалтерський (фінансовий, статистичний), управлінський		Соціальний		Екологічний	
	<i>Інтегрована система обліку</i>					
Звітність	Фінансова			Нефінансова		
	<i>Складання та подання звітності зі сталого розвитку (ЗСР) на виході моделі</i>					
Аудит	Аудит фінансової звітності			Незалежне надання впевненості щодо нефінансової звітності		
	<i>Сумісне надання аудиторських і неаудиторських послуг</i>					

Обліково-аналітичне забезпечення (вертикальний підхід)		
Проектний рівень		
Рівень компанії: обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку		
Контур 1: Залучення стейкхолдерів	Контур 2: Інкорпорація ЦСР	
<i>Взаємодія компанії і стейкхолдерів на основі ЗСР як інструменту комунікації</i>		
Локальний	Державний	Глобальний
<i>Узгодження зусиль щодо єдиної методології ЗСР</i>	<i>Концептуальні засади стандартизації та верифікації ЗСР</i>	

Професійні стандарти та сектори економіки (горизонтальний підхід)		
Стандарти:		
<i>Системи та стандарти звітності зі сталого розвитку та КСВ (GRI, CDP, SASB та ін.)</i>		
Професійні стандарти обліку та звітності (IFRS, GAAP)		
Стандарти аудиту (МСЗНВ 3000, AA1000 AS та ISO 14064-3)		
<i>Формування системи верифікації ЗСР як гарантії її достовірності</i>		
Сектори		
Реальний	Державний	Фінансовий
пріоритизація запитів стейкхолдерів	зв'язок транспарентності та фінансових результатів	зв'язок ЗСР і фінансової ефективності
<i>Прийняття рішень стейкхолдерами на основі ЗСР</i>		

..... ➔ Системний зв'язок I типу: стейкхолдери – мультистейкхолдерський підхід та концепція капіталів – комунікація стейкхолдерів і компаній на основі ЗСР – прийняття рішень у секторах економіки; --- ➔ Системний зв'язок II типу: види обліку та звітності – концепції доданої вартості, інтегрованої і багатоцільової звітності та комунікаційної теорії – узгодження зусиль стейкхолдерів на усіх рівнях – концептуалізація ЗСР – співставні стандарти ЗСР; --- ➔ Системний зв'язок III типу: аудит – надання аудиторського підтвердження (щодо ЗСР) – теорія верифікації і легітимності – концептуалізація та формування системи верифікації ЗСР як гарантії її транспарентності і достовірності для стейкхолдерів різних секторів у процесі прийняття ними рішень.

Рис. 2. Конвергентна стейкхолдерська модель обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку

У третьому розділі «Універсалізація звітності зі сталого розвитку в межах конвергентної стейкхолдерської моделі» обґрунтовано дуалістичну сутність звітності зі сталого розвитку; запропоновано методичний підхід до позиціонування компаній за підходами щодо звітування зі сталого розвитку та врахування його Цілей; розроблено типологію стандартів звітності зі сталого розвитку; проведено компаративний аналіз її складання в Україні та ЄС, а також STEERPLE-аналіз факторів її поширення.

Аналіз еволюції фінансової, нефінансової (соціальної, екологічної), звітності зі сталого розвитку й інтегрованої звітності дозволив виділити ключові їх відмінності. Ознаками, що вирізняють звітність зі сталого розвитку з-поміж інших видів звітності, є: 1) орієнтація на гетерогенні запити стейкхолдерів як провайдерів капіталу компанії; 2) розкриття трьох вимірів і критеріїв сталого розвитку; 3) висвітлення прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку. Дослідження підходів до визначення сутності поняття «звітність зі сталого розвитку» засвідчив, що міжнародними організаціями воно розуміється переважно як процес, тоді як вітчизняними та зарубіжними науковцями – переважно як документ. У роботі за базовий прийнято процесний підхід, виходячи з чого звітність зі сталого розвитку запропоновано трактувати як процес формування, розкриття та конвергенції найбільш суттєвих для стейкхолдерів – провайдерів усіх видів капіталу фінансових і нефінансових параметрів діяльності компанії, яке, на відміну від нефінансової звітності, комплексно висвітлює її соціо-еколого-економічну ефективність та прогрес на шляху до Цілей сталого розвитку, та відрізняється від інтегрованої звітності цільовою спрямованістю, способом їх формування та інтерпретації.

Такий підхід є відмінним від існуючих тим, що дозволяє розглядати звітність зі сталого розвитку дуалістично: одночасно як вхідний та вихідний елемент конвергентної стейкхолдерської моделі. Її розуміння як вихідного елементу моделі означає, що вона увібрала в себе вплив усіх попередніх елементів (за морфологічним підходом) та ілюструє процес конвергенції і розкриття фінансових і нефінансових індикаторів діяльності компанії. Її розуміння як вхідного елементу опосередковує комунікацію компаній зі стейкхолдерами (за вертикальним підходом) та виступає основою для прийняття ними рішень у різних секторах економіки (за горизонтальним підходом).

Сформоване розуміння звітності зі сталого розвитку обумовлює необхідність класифікації гетерогенних інформаційних запитів стейкхолдерів та їх ранжування за Цілями сталого розвитку (цільова спрямованість звітності як основи для прийняття рішень у різних секторах економіки), типологізації стандартів складання звітності (її методологічне підґрунтя як вихідного результату конвергентної моделі), а також диференціації стратегій досягнення Цілей і комунікації зі стейкхолдерами відносно них (прикладна її реалізація як інструменту комунікації). Розгляд цільової спрямованості звітності зі сталого розвитку в межах контуру 1 обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компанії за вертикальним підходом має бути доповнений завданнями, контуру 2 в умовах імплементації таргету 12.6 Цілей сталого розвитку. На етапах контуру 2 (виконання, перевірка й удосконалення процесу залучення

стейкхолдерів до взаємодії з компаніями, інтеграція та звітування) важливу роль відіграє дослідження множини комунікаційних каналів, методів та стратегій залучення стейкхолдерів. Для вирішення цього завдання у роботі за період 1999-2016 рр. досліджено 22 українські компанії, 64 звіти яких опубліковані у Базі даних з розкриття інформації зі сталого розвитку (GRI) та 18 звітів – на корпоративних сайтах. Дослідження засвідчило, що 36% компаній від загального обсягу припинили подавати звітність у більш ранні періоди – до 2014 р. (наприклад, ПАТ «Київстар» – у 2012 р., ПАТ «Монделіс Україна» – у 2013 р.) та не звітують на регулярній основі. З урахуванням цього об'єктом дослідження стали останні оприлюднені звіти кожної компанії.

За допомогою інструментарію контент-аналізу визначено стратегії компаній з урахуванням: моделей їх взаємодії зі стейкхолдерами (параметр x), комунікацій з ними на основі звітності зі сталого розвитку (параметр y) та інкорпорації Цілей сталого розвитку (параметр z). Залежно від значень цих трьох параметрів запропоновано визначати позицію компанії у трьохвимірній матриці з координатами $G \in \{x; y; z\}$, які набувають значень від 1 до 3 у порядку зростання рівня врахування в діяльності компанії означених параметрів. Це дало змогу провести кластеризацію досліджуваної сукупності компаній і розробити карту удосконалення стратегій врахування Цілей сталого розвитку, залучення стейкхолдерів і комунікації з ними на основі звітності зі сталого розвитку для кожного з кластерів (табл. 4).

Таблиця 4

Заходи з удосконалення обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку за кластерами компаній

Кла-стер	Значення індикатора G	Компанії	Заходи
1	2	3	4
А – інноватори	$G \in \{3; 3; 3\}; G \in \{2; 3; 3\};$ $G \in \{3; 2; 3\}; G \in \{3; 3; 2\}$ $\Sigma = 8-9$ балів	Група «Кока-Кола Україна» (2016-17); ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг» (2016); ПАТ «Концерн Галнафтогаз» (2016)	1) продовження розкриття інформації у ЗСР за інклюзивними стратегіями
В – лідери	$G \in \{3; 1; 3\}; G \in \{1; 3; 3\};$ $G \in \{3; 3; 1\}; G \in \{2; 2; 3\};$ $G \in \{3; 2; 2\}; G \in \{2; 3; 2\}$ $\Sigma = 7$ балів	ТОВ «БДО» (2016); Холдинг «ДТЕК» (2016); ТОВ «Ернст енд Янг - Аудиторські послуги» (2015-2016); Холдинг «Кернел» (2016); ПАТ «Оболонь» (2016)	1) зміщення акценту у розкритті інформації у ЗСР за суттєвими запитами стейкхолдерів; 2) активізація взаємодії з ними; 3) розширення форм такої взаємодії
С – переслідувачі	$G \in \{2; 2; 2\}; G \in \{3; 2; 1\};$ $G \in \{1; 2; 3\}; G \in \{1; 3; 2\};$ $G \in \{2; 1; 3\}; G \in \{2; 3; 1\};$ $G \in \{3; 1; 2\}$ $\Sigma = 6$ балів	ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (2016); ТОВ «КПМГ-Україна», ПрАТ «КПМГ Аудит» (2016)	1) розкриття інформації у ЗСР в інтегрованому форматі; 2) паралельне звітування щодо імплементації ЦСР у стратегію створення вартості компанії; 3) розширення форм взаємодії зі стейкхолдерами

Продовження табл. 4

1	2	3	4
D – послідовники	$G \in \{1; 2; 2\}; G \in \{1; 1; 3\};$ $G \in \{1; 3; 1\}; G \in \{3; 1; 1\};$ $G \in \{2; 1; 2\}; G \in \{2; 2; 1\};$ $\Sigma = 5$ балів	ПАТ «Пиво-безалкогольний комбінат «Славутич» Холдинг (2015); «Метінвест» (2014); ПрАТ «Дніпроспецсталь» (2013-14); ПАТ «Платинум Банк» (2014); АТ «Систем Кепітал Менеджмент» (2015)	1) розкриття інформації у ЗСР у інтегрованому форматі 2) паралельне звітування щодо імплементації ЦСР у стратегію створення вартості компанії; 3) активізація взаємодії зі стейкхолдерами
E – початківці	$G \in \{1; 2; 1\}; G \in \{1; 1; 2\};$ $G \in \{2; 1; 1\} \Sigma = 4$ бали	Агропромисловий холдинг «Астарта-Київ» (2016); ПАТ «ЮнікредитБанк» (2015); ТОВ «Воля-Кабель» (2016)	1) розкриття найбільш суттєвих запитів стейкхолдерів у ЗСР; 2) урахування у ході звітування релевантних ЦСР; 3) розширення форм залучення стейкхолдерів
F – аутсайтери	$G \in \{1; 1; 1\}$ $\Sigma = 3$ бали	ПАТ «Монделіс Україна» (2014); ТОВ «ЛВН Лімітед (ТМ Nemiroff)» (2010); Холдинг «ВіДіГруп» (2005-10); ПрАТ «Київстар» (2015-16);	1) проведення SWOT-аналізу діяльності компанії в умовах сталого розвитку; 2) розробка плану дій із врахування ЦСР, взаємодії зі стейкхолдерами та розкриття інформації щодо них

Примітка: Кожен параметр індикатору набуває значення від 1 до 3 за такими градаціями: параметр x (модель інтегрованого залучення – 3; планована та систематична модель – 2; пасивна одностороння модель – 1); параметр y (стратегії інклюзивного розкриття – 3; розкриття найбільших суттєвих запитів – 2; стратегії мінімального розкриття інформації – 1); параметр z (інтеграція у стратегію створення вартості – 3; впровадження релевантних ЦСР – 2; врахування загального контексту сталого розвитку – 1). ЦСР – Цілі сталого розвитку; ЗСР – звітність зі сталого розвитку.

Такий підхід дозволяє на рівні компаній – врахувати виявлені бенчмарки (наприклад, при проведенні SWOT-аналізу) й ефект від залучення стейкхолдерів (при реалізації стратегій ведення бізнесу та комунікації з ними); на національному рівні – отримати універсальний підхід до аналізу системи звітування компаній.

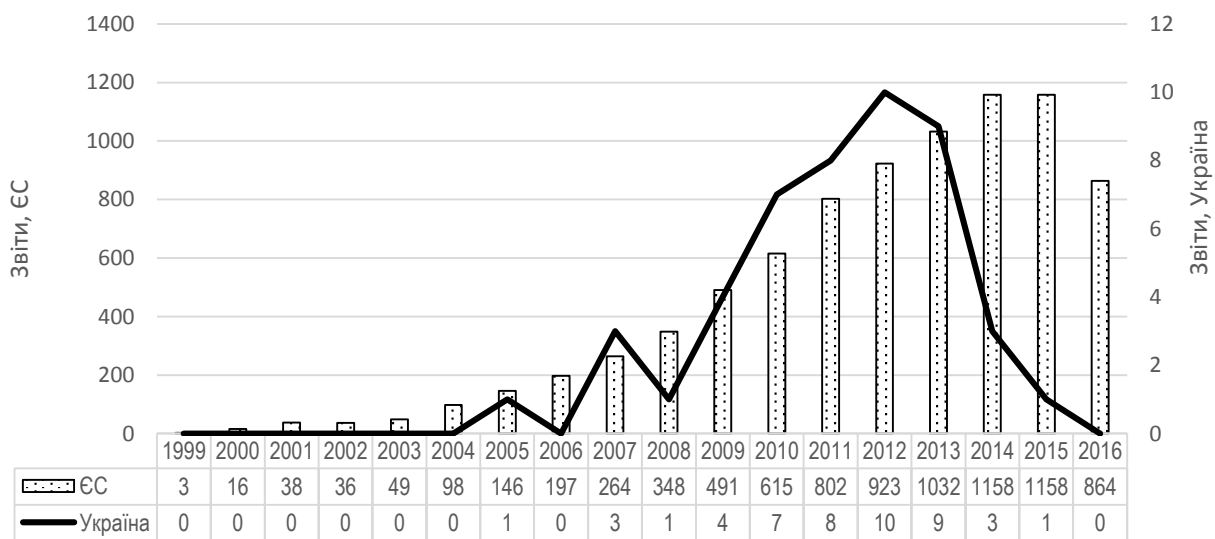
Множина стандартів і норм у сфері сталого розвитку, КСВ та підзвітності компаній утворює методологічне підґрунтя звітності зі сталого розвитку (в межах горизонтального підходу до конвергентної моделі), нормативний ландшафт її запровадження та рамкове середовище для комунікації компаній зі стейкхолдерами. Плюралізм підходів до врахування та розкриття вимірів і критеріїв сталого розвитку у цих стандартах визначає необхідність їх класифікації та перегрупування, виходячи з чого розроблено дворівневу систему критеріїв відбору загальноновизнаних стандартів у сфері сталого розвитку, КСВ і підзвітності компаній.

На першому рівні критеріями є наступні: 1) цільові адресати інформації; 2) розробник стандартів відповідальної поведінки компаній; 3) розробник стандартів розкриття інформації та звітування зі сталого розвитку; 4) бенчмарки у сфері сталого розвитку. На другому рівні критеріями є: 1) масштаб охоплення капіталів, якими оперує компанія; 2) врахування пріоритетних сфер розкриття

інформації про компанію; 3) превалюючий тип стейкхолдерів, для задоволення інформаційних запитів яких розроблені стандарти. За цими критеріями сформовано фокус-групу стандартів, які є найбільш придатними для унормування процесу, змісту та формату звітності зі сталого розвитку.

До неї увійшли: за критеріями першого рівня – нормативні документи Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC), Проекту з розкриття змін клімату (CDP), Ради з розкриття інформації щодо зміни клімату (CDSB), Ради зі стандартів фінансового обліку (FASB), Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB), Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Ради зі стандартів обліку сталого розвитку (SASB); за критеріями другого рівня – Керівництва та Стандарти GRI. Такий підхід до типологізації стандартів дозволяє упорядкувати процес обрання компанією концептуальної основи для складання звітності зі сталого розвитку з огляду на інституційне та регуляторне середовище її функціонування.

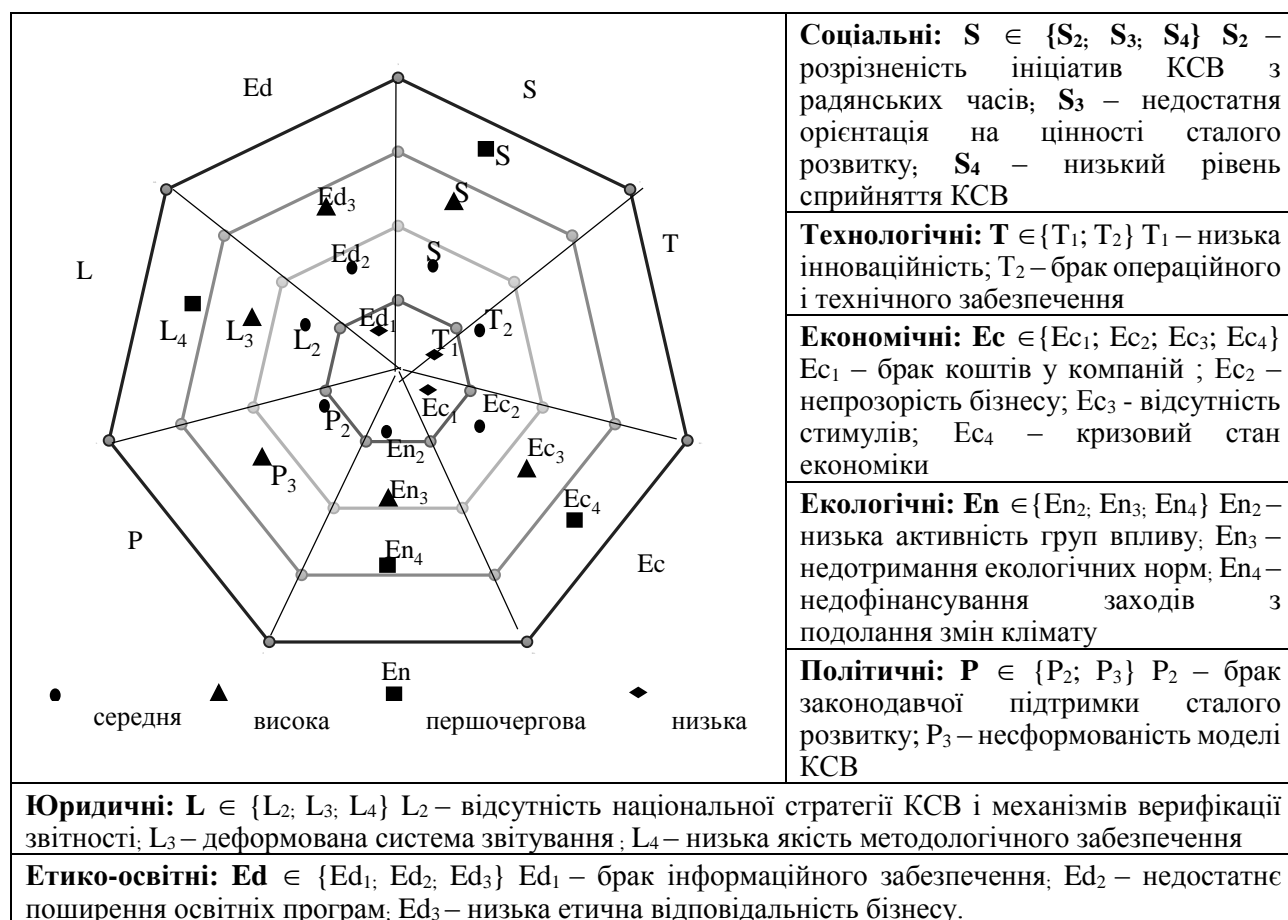
Емпіричне дослідження стану звітування зі сталого розвитку компаніями в межах конвергентної стейкхолдерської моделі проведено на основі компаративного аналізу досвіду європейських і українських компаній. Для дослідження з бази GRI за період 1999-2016 рр. було відібрано 3747 організацій з країн-членів ЄС, які опублікували 8238 звітів, а також 28 українських компаній, які опублікували 47 звітів за аналізований період (рис. 3).

Рис. 3. Кількість звітів зі сталого розвитку в країнах ЄС та Україні за період 1999-2016 років, од., за даними Глобальної ініціативи зі звітності

Порівняння розмірів звітуючих компаній засвідчило, що в ЄС, на відміну від України, звітність зі сталого розвитку подають не лише транснаціональні корпорації та великі компанії, але й малі та середні компанії (14,1% від усіх досліджуваних організацій). У ЄС превалюючим є підхід до складання звітності за методологією Глобальної ініціативи зі звітності (лише 20,2% звітів складені за іншими стандартами), натомість в Україні частка звітів, складених за цією системою дорівнює 59,6%, що лише на 19,6% перевищує частку звітів, складених за іншими стандартами. Найбільш уживаним серед українських компаній виявилось керівництво GRI-G3. На відміну від широкого різноманіття стандартів

з КСВ, за якими звітують компанії в ЄС, в Україні переважно (83,0% компаній) використовується Глобальний договір ООН, а положення Директиви 2014/95/ЄС щодо підготовки нефінансової інформації мають виконувати лише найбільші компанії-підписанти цього договору. Незначна частка компаній, що складають звітність зі сталого розвитку, у загальному обсязі звітуючих суб'єктів, свідчить про низький рівень поширення і сприйняття КСВ та ідеології сталого розвитку в українському суспільстві. Аналіз факторів, що впливають на формування та розкриття інформації зі сталого розвитку в Україні, запропоновано здійснювати з урахуванням методології STEEPLE-аналізу. Цю методологію поглиблено шляхом побудови специфічних композитних індикаторів та експертного оцінювання рівня їх значущості для системи звітування («низька», «середня» «висока» та «першочергова») (рис. 4).

Рис. 4. Фактори, що ілюструють рівень розвитку інституціонального середовища поширення звітності зі сталого розвитку України та їх значущість

Проведене дослідження дозволило сформулювати орієнтири для дорожньої карти реформ системи звітування зі сталого розвитку: першочерговими мають стати заходи, спрямовані на врахування соціальних, економічних, екологічних і юридичних факторів; у другу чергу – освітніх, політичних факторів; у третю – технологічних факторів. Але ключовою проблемою є незрілість системи КСВ і механізмів для сталого звітування бізнесу на національному рівні. Її вирішення потребує розробки концептуальних засад стандартизації та верифікації звітності зі сталого розвитку відповідно до європейської та світової практики.

У четвертому розділі **«Роль звітності зі сталого розвитку в прийнятті рішень стейкхолдерами реального, державного та фінансового секторів економіки»** розроблено методичні підходи до пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів, оцінювання впливу транспарентності компаній на їх фінансові результати, оцінювання взаємозв'язку між розкриттям компаніями інформації у звітності зі сталого розвитку, їх фінансовою ефективністю й інформаційною ефективністю фінансових ринків.

У межах конвергентної стейкхолдерської моделі звітність зі сталого розвитку відіграє важливу роль при комунікаціях компаній зі стейкхолдерами та прийнятті ними економічних рішень. У роботі розроблено процедури пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів, який представлено на рис. 5. Її протестовано на компанії реального сектору економіки, яка працює в галузі виробництва продовольчих продуктів – ПАТ «Миронівський хлібопродукт» у 2016 р. Методологічною основою ранжування запитів стейкхолдерів, скоригованих на контекст сталого розвитку, прийнято процедуру Борда, а базисом для інтерпретації результатів – шкалу відповідності профільному галузевому стандарту (для ПАТ «Миронівський хлібопродукт» – Керівництво з оцінки продовольчих та аграрних систем (SAFA/SMART FAO) і шкала суттєвості стандарту AA 1000). Трактуювання отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що найбільш пріоритетними до врахування у стратегії сталого розвитку ПАТ «Миронівський хлібопродукт» і звітування щодо її виконання, є запити, пов'язані з фінансовою ефективністю й отриманням додаткових соціо-економічних переваг у регіонах присутності компанії. Високий і достатній рівень відповідності розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку перед стейкхолдерами досягнуто компанією щодо фінансової й операційної практики, екологічної ефективності та соціального розвитку. Найнижчий – обмежений рівень розкриття інформації – стосується партнерства заради сталого розвитку. Перевагами запропонованого підходу до пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів є: просте і однозначне трактування рангів для кожного запиту; придатність до графічної візуалізації; можливість застосування у всіх секторах економіки; відповідність кращому світовому досвіду оцінювання ініціатив зі сталого розвитку у певній галузі; маркування інформаційних запитів стейкхолдерів за критерієм суттєвості на основі загальноновизнаних стандартів; посилення комунікацій зі стейкхолдерами при підготовці звітності зі сталого розвитку.

Встановлено, що транспарентність звітності компанії як цільова її характеристика для широкого кола стейкхолдерів посилюється з корегуванням традиційної звітності компаній на контекст сталого розвитку й інтегральним його розкриттям. Виходячи з цього, розроблено систему якісних характеристик звітності зі сталого розвитку, які у сукупності обумовлюють її транспарентність для стейкхолдерів і визначають її цінність у процесі прийняття економічних рішень.

Крок	Опис	Результат (на прикладі ПАТ «Миронівський хлібопродукт»)				
Крок 1	Корегування запитів стейкхолдерів компанії з урахуванням вимірів сталого розвитку, класифікація стейкхолдерів за групами капіталу, релевантними ЦСР та їх таргетами, конкретизованими у звітних індикаторах	Запити стейкхолдерів, скориговані на контекст сталого розвитку				
		Запит	Стейкхолдери	Капі-тал	ЦСР	Індика-тор
		Розвиток людського капіталу (x ₁)	Співробітники, профспілки, міжнародні й освітні організації, ЗМІ	С, Л, І	8.5, 8.8	GRI S 403-1-4, 414-1,2
		Економічна ефективність і соціо-економічні вигоди (x ₂)	Інвестори, міжнародні організації, ЗМІ	С, Н, Ф	8.1-8.3	GRI S 201-1, 203-2, 204-1
		Системи управління безпекою продовольчої продукції (x ₃)	Міжнародні організації, інвестори, споживачі, ЗМІ	С, П, Ф	2.5	–
		Партнерство заради сталого розвитку (x ₄)	Місцеві громади, партнери, освітні та громадські організації, державні органи влади, постачальники, ЗМІ	С, Н, П, Ф	8.3	GRI S 203-2, 204-1
	Екологічна ефективність і соціальний розвиток (x ₅)	Громадські та міжнародні організації, профспілки, місцеві громади, ЗМІ	С, П, Л	8.4, 7.3, 15.3	GRI S 301 - 1-5, 303-3, 305-2	
Крок 2	Ранжування запитів за правилом Борда	Групі з k експертів (E= E ₁ , E ₂ , ..., E _k) доручається упорядкувати всі варіанти запропонованих альтернатив, які стосуються певної множини інформаційних запитів стейкхолдерів з x варіантів (x= x ₁ , x ₂ , ..., x _n), де x = {X _n }. Число, яке кожен експерт присвоює певному запиту x ∈ X інтерпретується як його рангове місце r _{xj} в упорядкуванні k-го експерта. Колективна рангова шкала будується за формулою «суми рангових місць»: $r_{\Sigma} = \sum_{j=1}^N r_X^j$				
Крок 3	Інтерпретація результатів з їх візуалізацією з урахуванням вимірів сталого розвитку та суттєвості	Інтерпретація ранжування інформаційних запитів стейкхолдерів компанії				
		Запити (сума рангових місць)	Рангова шкала Борда, од.	Якісна оцінка відповідності за шкалою SAFA/SMART, %	Клас суттєвості за AA 1000	
		–	0-20	Повна невідповідність (0-20)	V	
		x ₄ (38)	21-40	Обмежена (21-40)	IV	
		x ₁ (54)	41-60	Середня (41-60)	III	
		x ₅ (68), x ₃ (61)	61-80	Достатня (61-80)	II	
x ₂ (83)	81-100	Висока (81-100)	I			

Примітка. ЦСР – Цілі сталого розвитку. Капітали: фінансовий (Ф), людський (Л), природний (Н), соціальний(С), інтелектуальний (І), промислово-виробничий (П).

Рис. 5. Процедура пріоритизації інформаційних запитів стейкхолдерів

У доповнення до існуючих якісних характеристик фінансової звітності, слід внести додаткові вимоги до змісту цієї звітності (інклюзія стейкхолдерів, врахування вимірів і критеріїв сталого розвитку, довгостроковий горизонт, ланцюг створення вартості), її якості (збалансованість, лаконічність) та процесу її підготовки й оприлюднення (упевненість та можливість верифікації стейкхолдерами, постійне удосконалення). Враховуючи розпочату в 2014 р. реформу корпоративного управління державних підприємств, особливої актуальності набуває дослідження транспарентності компаній звітності саме цього сектору економіки, тому об'єктом дослідження обрано звітність за 2015 р. 60 найбільших державних компаній України.

У роботі запропоновано методичний підхід до оцінювання впливу транспарентності компаній на їх фінансові результати (табл. 5), який

відрізняється від існуючих наступним: 1) враховує якісний характер факторної ознаки – індексу прозорості державних компаній «Центру розвитку КСВ»; 2) враховує два виміри результативної ознаки: фінансового результату компанії – абсолютний вимір (показники чистого доходу, середньорічної вартості активів, EBITDA, чистий прибуток (збиток) і відносний вимір (рентабельність за активами та EBITDA); 3) базується на використанні найбільш простих і однозначних в інтерпретації непараметричних методів встановлення взаємозв'язку між ознаками, зокрема коефіцієнту Фехнера та коефіцієнту рангової кореляції Спірмена.

Таблиця 5

Вплив транспарентності звітності державних компаній на їх фінансові результати

Показники	Індикатори статистичного зв'язку	Розрахункове значення	Характеристика сили впливу	
			За шкалою Фехнера	За шкалою Чедока
Чистий дохід, млн. грн	Коеф. Фехнера	0,480	Помірний, прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,510	–	Помітний
ЕБІТДА, млн. грн	Коеф. Фехнера	0,419	Помірний, прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,483	–	Помірний
Чистий прибуток (збиток), млн. грн	Коеф. Фехнера	0,468	Помірний, прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,533	–	Помітний
Середньорічна вартість активів, млн. грн	Коеф. Фехнера	0,568	Помітний прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,678	–	Помітний
Рентабельність за ЕБІТДА, %	Коеф. Фехнера	0,570	Помітний прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,905	–	Дуже тісний
Рентабельність активів, %	Коеф. Фехнера	0,674	Помітний прямий	–
	Коеф. р Спірмена	0,812	–	Тісний

Інтерпретація результатів дозволяє зробити висновок про наявність прямого та помітного впливу транспарентності звітності державних компаній на їх фінансові результати: за усіма показниками коефіцієнт Фехнера має додатне значення, що свідчить про прямий характер зв'язку, а значення обох коефіцієнтів знаходяться в межах діапазонів, що визначають зв'язок між досліджуваними параметрами як помірний [0,3 – 0,5]; помітний [0,5 – 0,7], тісний [0,7 – 0,9] і дуже тісний [0,9 – 1]. Це дає змогу розглядати транспарентність не лише як концептуальну ознаку звітності в умовах конвергентної моделі, але й як інструмент підвищення фінансових результатів і довіри стейкхолдерів.

Актуальність дослідження ролі звітності зі сталого розвитку у прийнятті рішень стейкхолдерами у фінансовому секторі економіки обумовлюється важливістю відповідального інвестування порівняно з традиційними фінансовими інструментами при формуванні фінансової основи досягнення 12 Цілі сталого розвитку. У роботі проведено компаративний аналіз методики формування традиційних фінансових індексів (ТФІ) та індексів відповідального інвестування (ІВІ). Крім того, здійснено моделювання динаміки цих індексів, проаналізовано зміни у їх ефективності (за термінологією гіпотези фрактальних ринків). Це дозволило кількісно оцінити взаємозв'язки цих індексів з рівнем розкриття інформації зі сталого розвитку компаніями-конституентами (компаніями, що входять до індексних кошиків). Результати аналізу засвідчили, що ІВІ, на відміну від ТФІ, агрегують ключові показники звітності зі сталого розвитку компаній-конституентів і відображають: 1) фінансову ефективність цих

компаній; 2) ефективність діяльності цих компаній у напрямку досягнення ними Цілей сталого розвитку та КСВ; 3) інформаційну ефективність фінансових ринків (в термінах гіпотези ефективних ринків).

У роботі досліджено взаємозв'язок між розкриттям інформації у звітності зі сталого розвитку та фінансовою ефективністю компаній (опосередковується через механізми прийняття рішень на основі ESG – критеріїв). Цей взаємозв'язок формалізовано з використанням інструментарію фрактальної гіпотези ринку, зокрема, виявлено ознаки персистентності у часових рядах ІВІ та ТФІ за експонентою Херста, розрахованої за методом R/S аналізу. Дослідження базувалось на щоденних значеннях 4 ТФІ, які представляють найбільш відомі індексні групи світу, та 26 відповідних їм ІВІ за період 1998-2016 рр. (рис. 6). Дослідження передбачало перевірку 4 висунутих робочих гіпотез щодо взаємозв'язку розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку компаніями-конституентами, фінансовою ефективністю цих компаній та інформаційною ефективністю ринків. За результатами дослідження спростовано гіпотезу, що звітність зі сталого розвитку компаній-конституентів ІВІ є більш прозорою, ніж звітність компаній ТФІ. У зв'язку з цим підтверджено, що практика розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку є недостатньою для прийняття рішень стейкхолдерами у фінансовому секторі економіки. Це слугує доказом необхідності стандартизації та забезпечення співставності такої звітності, особливо в умовах, поширення «зеленого камуфляжу» (псевдорозкриття інформації зі сталого розвитку).

З метою розробки концептуальних засад стандартизації звітності зі сталого розвитку в Україні проведено аналіз світової практики її реалізації. Цей аналіз дозволив виділити три основні вектори: 1) ключова роль у процесах регулювання звітності зі сталого розвитку відводиться державі – 80% з 64 країн світу впроваджують такі регуляторні вимоги на рівні нормативних документів); 2) обов'язок складання звітності зі сталого розвитку мають передусім великі компанії, 73% вимог до яких розроблена фінансовими регуляторами; 3) частка звітності зі сталого розвитку, що відповідає вимогам GRI, коливається від 68,5% до 89,2%. Аналіз став підґрунтям при розробці концептуальних засад зі стандартизації звітності зі сталого розвитку в Україні. Вони спрямовані на вирішення таких ключових проблем її поширення у національній обліковій системі: 1) розповсюдження «зеленого камуфляжу»; 2) недостатнього рівня інтегрованості цієї звітності у стратегії компаній, національну стратегію; 3) низької співставності методології її складання, забезпечення її якісних характеристик і верифікації. Основними стейкхолдерами, які мають бути залучені у процес стандартизації звітності зі сталого розвитку в Україні, є: держава (в особі регуляторів); громадськість; фінансові та біржові регулятори; внутрішні стейкхолдери компанії. У розрізі стейкхолдерів розроблено перелік заходів з вирішення окреслених проблем. Це дозволить посилити прозорість звітності зі сталого розвитку, її достовірність, відповідність запитам стейкхолдерів різних секторів економіки та світовим вимогам.

Етап	Результат					
1. Вибір масиву традиційних фінансових індексів (ТФІ) та індексів відповідального інвестування (ІВІ), у США, Європі, Азії	Узагальнення статистичної бази дослідження індексів відповідального інвестування та традиційних фінансових індексів					
	ІВІ	Група	Рік	Галузі та компанії	ТФІ	
	Dow Jones Sustainability Indexes (DJSI)	Dow Jones Indexes, STOXX Limited and the SAM group.	1998	60 індустріальних груп і 18 ринкових секцій	DJIA	
	S&P 500 Environmental & Socially Responsible Index	S&P, SAM group	2010	59 індустріальних груп та 11 ринкових секцій	S&P 500	
	FTSE4Good Global Index	FTSE Russell	2001	19 ринкових секцій.	FTSE 100	
	MSCI World ESG Index	MSCI Barra,	2010	11 ринкових секцій.	MSCI	
	NASDAQ OMX CRD Global Sustainability Index	NASDAQ OMX Group, Inc. CRD Analytics	2009	11 ринкових секцій.	NASDAQ Composite	
2. Формування робочих гіпотез і методології досліджуваних даних з позиції перевірки взаємозв'язку між розкриттям звітності зі сталого розвитку й ефективністю часових рядів, що характеризують ТФІ й ІВІ	Методологія: розрахунок експоненти Херста за методом R/S аналізу. Експонента Херста (показник H) як мірило персистентності часових рядів змінюється на інтервалі [0, 1] для ТФІ – 1998 -2016 рр.; для ІВІ – з моменту створення до 2016 р., – $0 \leq H < 0,5$ - гіпотезу ефективних ринків (ГЕР) не підтверджено, ряд є фрактальним, та антиперсистентним; – $H = 0,5$ - справджується ГЕР; відсутність кореляції зміни вартості активів та персистентності – $0,5 < H \leq 1$ - ряд є фрактальним та персистентним, справджується гіпотеза фрактального ринку					
	Робочі гіпотези	Обліковий аспект: Гіпотеза Н1: Чи розкривають компанії-конституенти ІВІ більш транспарентну звітність зі сталого розвитку, ніж ТФІ	Гіпотеза спростована з огляду на недостатню ефективність ІВІ у порівнянні з ТФІ. Практика розкриття інформації за ESG – критеріями є недостатньою, паттерн взаємозв'язку – «недостатній вплив звітності – необхідність стандартизації».			
		Аспект ефективності фінансових ринків та індексів: Гіпотеза Н2: Чи присутня персистентність у ТФІ й ІВІ?	Гіпотеза доведена для ТФІ і спростована для ІВІ. Негативний зв'язок між звітністю зі сталого розвитку компаній-конституентів та ефективністю індексів			
		Технічні аспекти: Гіпотеза Н3: Чи будуть розвинені ринки більш інформаційно ефективними, ніж ринки, що розвиваються;	Гіпотези доведені. Негативний вплив звітності зі сталого розвитку компаній-конституентів, втілюється у нижчу ефективність ІВІ у порівнянні з ТФІ та ринків, що розвиваються, у порівнянні з розвиненими у термінах ГЕР. Зафіксовано впливу кризи 2007-2009 років на усіх ринках і підтверджено диференціацію їх інформаційної ефективності відповідно до рівня розвитку			
		Гіпотеза Н4: Чи змінюється рівень інформаційної ефективності ринків ІВІ та ТФІ у різних періодах з огляду на розкриття інформації за ESG – критеріями				
3. Поглиблення періоду дослідження у розрізі етапів кризи з виокремленням фінансових ринків за рівнем розвитку	3 суб-періоди глобальної фінансової кризи: – 2004-2006 (докризовий), – 2007-2009 (криза), – 2010-2012 (посткризовий). Дві градації ринків за рівнем розвитку: 1) фінансові ринки, що розвиваються; 2) розвинені фінансові ринки		Значення експоненти Херста для ІВІ та ТФІ протягом 2004-2012 рр.			
			Індекс	Докризовий (2004-2006)	Кризовий (2007-2009)	Посткризовий (2010-2012)
			DJI	0,54	0,56	0,51
			DJSI World	0,38	0,17	0,22
			DJSI U.S.	0,54	0,55	0,5
			DJSI Europe	0,53	0,56	0,5
			SP500	0,52	0,55	0,51
			FTSE	0,5	0,53	0,51
			MSCI	н.д.	0,55	0,51
			MSCI USA ESG	0,51	0,56	0,54
		NASDAQ Composite	0,57	0,57	0,53	

Рис. 6. Вплив звітності зі сталого розвитку компаній на прийняття рішень на фінансових ринках

У п'ятому розділі «Аудит як гарантія достовірності звітності зі сталого розвитку компанії для стейкхолдерів» досліджено тенденції розвитку ринку аудиторських послуг України у контексті формування конвергентної моделі, розроблено методичні підходи до формування параметрів системи верифікації звітності зі сталого розвитку й оцінювання концентраційних процесів на ринку аудиторських послуг України.

Умовою забезпечення транспарентності та достовірності звітності зі сталого розвитку як основи для прийняття рішень у межах конвергентної стейкхолдерської моделі є формування конкурентного ринку аудиторських послуг. Компаративний аналіз тенденцій на світовому та вітчизняному ринку аудиторських послуг засвідчив, що основними з них є: 1) формування зрілих конкурентних параметрів ринку (динаміка ринку, видова та вартісна структура наданих послуг); 2) нормативне розмежування аудиторських і неаудиторських послуг у сфері сталого розвитку на основі досвіду компаній «Великої четвірки»; 3) гармонізація підходів до контролю якості аудиторських послуг та аудиторського нагляду у світлі конвергентних процесів.

Для забезпечення підзвітності та транспарентності компаній перед стейкхолдерами з огляду на теорії легітимності та верифікації у роботі розроблено дескриптивну модель ідентифікації рівня сформованого в країні правового середовища для верифікації звітності зі сталого розвитку (градація: «слабкий» і «сильний» – у термінах моделі П. Перего (P. Perego). До її параметрів віднесено: 1) якість звітів; 2) статус надавача послуг з підтвердження звітності; 3) масштаб аудиторського дослідження; 4) превалюючі стандарти надання впевненості. Апробацію моделі здійснено на основі 47 звітів українських компаній з бази GRI за період 2005-2017 рр. Дослідження засвідчило, що рівень сформованого в Україні правового середовища верифікації звітності зі сталого розвитку слід ідентифікувати як «слабкий». У таких умовах компанії здійснюють верифікацію своєї звітності переважно за допомогою компаній «Великої четвірки», тоді як у країнах із розвиненим правовим середовищем до цієї роботи залучаються аудиторські компанії різних ешелонів. Це доводить необхідність посилення розкриття й унормування підтвердження звітності зі сталого розвитку в Україні.

Однією із необхідних умов активного застосування в Україні конвергентної стейкхолдерської моделі є існування висококонкурентного середовища на ринку аудиторських послуг. Для оцінювання рівня конкуренції на цьому ринку в роботі запропоновано використати індексний та графічний методи, непараметричні та регресійні моделі. Проведений аналіз ринку аудиторських послуг України за 2007-2015 рр. за методом простої середньої, за цілим рядом показників (кількість звітів, наданих Аудиторській палаті України; кількість замовлень; фактичний обсяг наданих та ін.) дозволив висунути гіпотезу про його квазіконкурентність. Емпірична перевірка цієї гіпотези здійснена за допомогою тесту Крускала-Волліса та мультифакторної регресії з фіктивними змінними. Поглиблення аналізу за допомогою індексного і графічного методів засвідчило високий рівень концентрації на ринку аудиторських послуг України, тобто підтвердило цю гіпотезу (рис. 7).

Етап	Результат																																																							
ЕТАП 1. Попередній аналіз ринку на основі методу аналізу простої середньої	Висновки: Отримані результати у розрізі показників: кількість замовлень; фактичний обсяг наданих послуг; середня вартість одного замовлення; середній дохід одного суб'єкта свідчать на явну географічну нерівномірність ринку аудиторських послуг. Показники м. Київ і Київської області в разі перевищують результати інших регіонів України.																																																							
ЕТАП 2. Статистичне підтвердження гіпотези про квазіконкурентність : 2.1 Тест Крускала-Волліса: аналізовані дані не відповідають нормальному закону розподілу (доведено шляхом використання χ^2 -критерію Пірсона та критерію Колмогорова-Смірнова). Правомірним є використання лише непараметричних методів-	Результати тесту Крускала-Волліса для ринку аудиторських послуг України (станом на кінець 2015 р.) <table border="1" data-bbox="528 347 2063 769"> <thead> <tr> <th>Параметр</th> <th>Кількість звітів</th> <th>Кількість замовлень</th> <th>Обсяг послуг</th> <th>Середня вартість одного замовлення</th> <th>Кількість замовлень на одного суб'єкта</th> <th>Середній дохід одного суб'єкта</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>χ^2 -квадрат</td> <td>361.60</td> <td>509.76</td> <td>644.49</td> <td>112.69</td> <td>17.68</td> <td>136.65</td> </tr> <tr> <td>Критичне значення розподілу χ^2 -квадрат ($p=0.95$)</td> <td>5.99</td> <td>11.07</td> <td>7.81</td> <td>11.07</td> <td>7.81</td> <td>5.99</td> </tr> <tr> <td>Нульова гіпотеза H1</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> </tr> <tr> <td>d Колмогорова-Смірнова</td> <td>0.3036</td> <td>0.309</td> <td>0.3975</td> <td>0.1866</td> <td>0.054</td> <td>0.1929</td> </tr> <tr> <td>Критичне значення критерію Колмогорова-Смірнова ($p=0.95$, $n=208$)</td> <td>0.0943</td> <td>0.0943</td> <td>0.0943</td> <td>0.0943</td> <td>0.0943</td> <td>0.0943</td> </tr> <tr> <td>Нульова гіпотеза H2</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Відхилена</td> <td>Прийнята</td> <td>Відхилена</td> </tr> </tbody> </table>							Параметр	Кількість звітів	Кількість замовлень	Обсяг послуг	Середня вартість одного замовлення	Кількість замовлень на одного суб'єкта	Середній дохід одного суб'єкта	χ^2 -квадрат	361.60	509.76	644.49	112.69	17.68	136.65	Критичне значення розподілу χ^2 -квадрат ($p=0.95$)	5.99	11.07	7.81	11.07	7.81	5.99	Нульова гіпотеза H1	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	d Колмогорова-Смірнова	0.3036	0.309	0.3975	0.1866	0.054	0.1929	Критичне значення критерію Колмогорова-Смірнова ($p=0.95$, $n=208$)	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943	Нульова гіпотеза H2	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Прийнята	Відхилена
Параметр	Кількість звітів	Кількість замовлень	Обсяг послуг	Середня вартість одного замовлення	Кількість замовлень на одного суб'єкта	Середній дохід одного суб'єкта																																																		
χ^2 -квадрат	361.60	509.76	644.49	112.69	17.68	136.65																																																		
Критичне значення розподілу χ^2 -квадрат ($p=0.95$)	5.99	11.07	7.81	11.07	7.81	5.99																																																		
Нульова гіпотеза H1	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена																																																		
d Колмогорова-Смірнова	0.3036	0.309	0.3975	0.1866	0.054	0.1929																																																		
Критичне значення критерію Колмогорова-Смірнова ($p=0.95$, $n=208$)	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943	0.0943																																																		
Нульова гіпотеза H2	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Відхилена	Прийнята	Відхилена																																																		
2.2 Мультифакторна регресія з фіктивними змінними: доведення статистичної значимої різниці між середніми даними по сукупності та середніми в рамках конкретної групи даних. Якщо така різниця присутня (коефіцієнт при фіктивній змінній відповідної групи є статистично значимим $p<0.05$), то можемо зробити висновок на користь того, що дані такої групи відносяться до іншої генеральної сукупності																																																								
Висновки: отримані дані опосередковано свідчать на користь нерівномірності аудиторського ринку України																																																								
ЕТАП 3. Кількісні оцінки рівня квазіконкурентності та графічне відображення: дослідження індексів ринкової влади	Результати аналізу індексів концентрації аудиторського ринку (станом на кінець 2015 року). <table border="1" data-bbox="528 951 2063 1383"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Індекс</th> <th colspan="3">Інтерпретація значення індексів</th> </tr> <tr> <th>Кількість звітів</th> <th>Кількість замовлень</th> <th>Обсяг послуг</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Індекс концентрації (CR1), Індекс концентрації (CR4)</td> <td colspan="3">наявність домінуючих фірм</td> </tr> <tr> <td>Індекс Херфіндала-Хіршмана (HHI)</td> <td colspan="3">високий рівень концентрації</td> </tr> <tr> <td>Індекс Розенблюта</td> <td colspan="2">низький рівень монополізації</td> <td>середній рівень монополізації</td> </tr> <tr> <td>Індекс галузевої концентрації (CCI)</td> <td>середня концентрація</td> <td>середня концентрація</td> <td>висока концентрація</td> </tr> <tr> <td>Індекс ентропії</td> <td colspan="3">висока ймовірність формування монополії чи олігополії</td> </tr> <tr> <td>Коефіцієнт Джинні</td> <td colspan="2">середня концентрація</td> <td>висока концентрація</td> </tr> <tr> <td>Крива Лоренца</td> <td colspan="3">значна нерівність на ринку</td> </tr> <tr> <td>Індекс Лернера</td> <td colspan="3">високий рівень монополізації ринку</td> </tr> </tbody> </table>							Індекс	Інтерпретація значення індексів			Кількість звітів	Кількість замовлень	Обсяг послуг	Індекс концентрації (CR1), Індекс концентрації (CR4)	наявність домінуючих фірм			Індекс Херфіндала-Хіршмана (HHI)	високий рівень концентрації			Індекс Розенблюта	низький рівень монополізації		середній рівень монополізації	Індекс галузевої концентрації (CCI)	середня концентрація	середня концентрація	висока концентрація	Індекс ентропії	висока ймовірність формування монополії чи олігополії			Коефіцієнт Джинні	середня концентрація		висока концентрація	Крива Лоренца	значна нерівність на ринку			Індекс Лернера	високий рівень монополізації ринку												
Індекс	Інтерпретація значення індексів																																																							
	Кількість звітів	Кількість замовлень	Обсяг послуг																																																					
Індекс концентрації (CR1), Індекс концентрації (CR4)	наявність домінуючих фірм																																																							
Індекс Херфіндала-Хіршмана (HHI)	високий рівень концентрації																																																							
Індекс Розенблюта	низький рівень монополізації		середній рівень монополізації																																																					
Індекс галузевої концентрації (CCI)	середня концентрація	середня концентрація	висока концентрація																																																					
Індекс ентропії	висока ймовірність формування монополії чи олігополії																																																							
Коефіцієнт Джинні	середня концентрація		висока концентрація																																																					
Крива Лоренца	значна нерівність на ринку																																																							
Індекс Лернера	високий рівень монополізації ринку																																																							
Висновки: значення розрахованих індексів на прикладі усіх показників узгоджуються між собою та засвідчують високий рівень концентраційних процесів на ринку аудиторських послуг України																																																								

Рис. 7. Результати аналізу концентраційних процесів на ринку аудиторських послуг України

Квазіконкурентний характер розвитку ринку аудиторських послуг України обумовлює необхідність внесення змін в існуючі регуляторні документи Міністерства фінансів України й Аудиторської палати України. Ці зміни мають бути націлені на формування конкурентного середовища надання аудиторських і неаудиторських послуг з боку українських компаній з метою підвищення достовірності та транспарентності звітності компаній для стейкхолдерів у процесі прийняття ними рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукової проблеми, яка полягає у розвитку теоретико-методологічних і методичних засад щодо формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку. За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Посткризове реформування систем розкриття інформації під впливом конвергентних процесів і концепції сталого розвитку актуалізує значення інновацій в обліку, складанні звітності та її аудиті. Доведено, що ці інновації, визначені відповідно до стадій облікового циклу: «великі дані», облік за ESG – критеріями, облік за ESG – критеріями, Глобальні загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку, інтегрована звітність, звітність у режимі реального часу, розширена мова ділової звітності, безперервний аудит, комп'ютерні технології аудиту виступають типовими технологічними інноваціями, які супроводжують трансформацію традиційних облікових концепцій. Використання положень теорії дифузії інновацій дозволило структурувати досліджувані інновації за ключовими змінними: відносні переваги, сумісність, складність інновацій, простота їх апробації та можливість спостереження ефекту від їх впровадження. Встановлено, що сукупність цих інновацій в інтегральний спосіб обумовлює необхідність побудови конвергентної моделі обліку, звітності та аудиту та визначає напрями трансформації традиційних облікових концепцій.

2. Переформатування звітності компаній під впливом інновацій на засадах сталого розвитку згідно зі зростаючими запитами стейкхолдерів здійснює вплив на елементи методу бухгалтерського обліку. На підставі матричного підходу досліджено: 1) процеси перехресного впливу інновацій-каталізаторів (інновації I порядку) на інновації II порядку; 2) трансформацію елементів методу бухгалтерського обліку під інтегральним впливом інновацій обох порядків. Встановлені напрями впливу дали змогу визначити особливості перебігу традиційних облікових процесів у нових умовах і перспективи розвитку сучасних моделей обліку, звітності й аудиту.

3. Обмеженість традиційних облікових концепцій у висвітленні нефінансових показників, які корелюють з вимірами сталого розвитку та ESG – критеріями, обумовлюють розвиток оновленої концепції обліку, звітності та аудиту. Встановлено, що її базис складають економічні, фінансові та соціологічні теорії, теорія конвергенції, соціального контракту, КСВ, стейкхолдерська, агентська та сигнальна теорія, гіпотеза ефективного та фрактального ринку. Особливу роль у її формуванні відіграли мультистейкхолдерський і трансдисциплінарний підхід, концепції капіталів та

доданої вартості, актуарний підхід, комунікаційна теорія, теорії поліцільової звітності та верифікації. Ядром цієї концепції запропоновано вважати актуарний підхід (системне поєднання екологічного, соціального, фінансового й управлінського видів обліку у відповідності до видів капіталу та вартості). Поглиблення положень концепції дозволило побудувати карту відповідностей вимірів сталого розвитку та ESG – критеріїв певним типам обліку за наступною системою ознак: об'єкти обліку (типи капіталу), спосіб відображення доданої вартості, періодичність здійснення облікових процедур, технології обробки облікової інформації, спосіб формування інтерпретації й аналізу звітних показників. Її прикладне застосування створює підґрунтя для компаній для оцінювання, розкриття інформації та верифікації їх здатності генерувати цінність для стейкхолдерів. Дослідження внеску бухгалтерської спільноти у формування контурів оновленої концепції сталого розвитку запропоновано здійснювати за такими напрямками як: 1) визначення найбільш релевантних цілей сталого розвитку; 2) відповідальність професійних бухгалтерів за прийняття сталих рішень у розрізі бізнес-перспектив; 3) види ролей професійних бухгалтерів, їх функції, компетенції; 4) групи бухгалтерських професій.

4. Запровадження концепції сталого розвитку та її Цілей потребує ідентифікації прогресу компаній у їх досягненні в інтересах більш широкого кола стейкхолдерів і трансформує їх інформаційні очікування у гетерогенні запити. Проеціювання процесів залучення стейкхолдерів та інкорпорації Цілей сталого розвитку у діяльність компаній з цією метою дозволило розмежувати два основні контури в організації їх обліково-аналітичного забезпечення: контур 1 (класифікація інформаційних запитів стейкхолдерів за Цілями сталого розвитку, розробка індикативної системи розкриття інформації за ними, їх пріоритизація) і контур 2 (налагодження ефективного процесу комунікацій зі стейкхолдерами щодо їх суттєвих запитів за Цілями сталого розвитку, їх інкорпорація у стратегію ведення бізнесу та звітування). У сукупності запропоновані контури обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній створюють підґрунтя для поглиблення мультистейкхолдерського підходу, теорії поліцільової звітності та комунікаційної теорії.

5. Зміни в інформаційних запитах стейкхолдерів компаній та їх гетерогенність створюють складнощі для компаній у процесі їх врахування з метою налагодження комунікації з ними та відповідного розкриття інформації. Ці складнощі мультиплікуються з огляду на можливі комбінації релевантних для стейкхолдерів Цілей сталого розвитку у діяльності компаній, їх секторної належності та галузевих особливостей. Подолання цих складнощів вирішено шляхом обґрунтування науково-методичного підходу до класифікації інформаційних запитів стейкхолдерів реального, фінансового та державного секторів економіки як провайдерів різних типів капіталу відповідно до найбільш суттєвих фокус-проблем, вимірів, таргетів Цілей сталого розвитку та системи індикаторів Глобальної ініціативи зі звітності за критеріями універсальності, інтегрованості, довгострокової орієнтації, інклюзивності, та людиноцентричності. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку інформаційних запитів стейкхолдерів у кожному секторі економіки за критерієм суттєвості,

закласти основу для реалізації цільової спрямованості звітності зі сталого розвитку в межах контуру 1 обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній.

6. Ґрунтуючись на дослідженні еволюції інтернаціональної облікової моделі та спираючись на виклики, що постають у ході запровадження принципів сталого розвитку та відповідального інвестування в облікових концепціях, доведено необхідність формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту. Встановлено, що ключові детермінанти появи моделі (інтеграція обліково-аналітичного забезпечення процесів прийняття рішень стейкхолдерами різних рівнів і конвергенція систем професійних стандартів) обумовлюють її структурування за морфологічним, вертикальним і горизонтальним підходами із встановленням системних зв'язків трьох типів між її окремими компонентами. Імплементация моделі сприятиме посиленню транспарентності компаній і розкриттю ними інформації щодо управління всіма видами капіталів як основи для прийняття рішень стейкхолдерами різних секторів економіки.

7. Термінологічна невизначеність і категоріальний аналіз фінансової, нефінансової (соціальної, екологічної) звітності, звітності зі сталого розвитку й інтегрованої звітності дозволив удосконалити визначення сутності поняття «звітність зі сталого розвитку». У його основу покладено процесний підхід, що підтверджує дуалістичний характер звітності: по-перше, як вихідного елемента конвергентної стейкхолдерської моделі через агрегацію впливу її елементів за морфологічним підходом і, по-друге, як вхідного елемента, що опосередковує комунікацію компаній зі стейкхолдерами різних секторів економіки (за вертикальним і горизонтальним підходами).

8. Прикладна реалізація звітності зі сталого розвитку як інструменту комунікації компаній зі стейкхолдерами ускладнюється у зв'язку з існуванням різних моделей залучення стейкхолдерів, стратегій врахування Цілей сталого розвитку в діяльності компаній і розкриття інформації про них. Вирішення цього ускладнення здійснено шляхом позиціонування компаній на основі комплексного трьохкомпонентного індикатора, який ілюструє комбінацію моделей та стратегій кожної з них, у межах контуру 2 обліково-аналітичного забезпечення їх сталого розвитку. Проведене позиціонування дозволило виділити такі кластери компаній: А – інноватори; В – лідери; С – переслідувачі; D – послідовники; Е – початківці; F – аутсайтери та розробити заходи з удосконалення обліково-аналітичного забезпечення їх сталого розвитку. Перевагами запропонованого підходу є такі: для компаній – можливість враховувати при реалізації обраних стратегій і моделей в межах обліково-аналітичного забезпечення виявлені бенчмарки; для національних регуляторів – проводити аналіз систем звітування компаній.

9. Компаративний аналіз емпіричних підходів до поширення звітності зі сталого розвитку в Україні та ЄС засвідчив його недостатній рівень, а також низький рівень сприйняття КСВ і ідеології сталого розвитку в українському суспільстві. На основі модифікованого методу STEEPLE-аналізу визначено ключові соціальні, економічні, екологічні, юридичні, освітні, політичні та

технологічні фактори, що обумовлюють такі рівні, а також проведено експертне оцінювання їх значущості («низька», «середня» «висока» та «першочергова») шляхом побудови композитних індикаторів для кожної з груп факторів. Аналіз і градування значущості названих факторів дозволило обґрунтувати базові напрями інституціонального реформування національної системи звітування зі сталого розвитку з метою подолання її основної проблеми – незрілості системи КСВ і неготовності бізнесу до складання та подання звітності зі сталого розвитку.

10. Розуміння звітності зі сталого розвитку як вхідного елементу у процесах прийняття рішень стейкхолдерами потребує додаткового ранжування їх інформаційних запитів і потреб. Розроблена процедура пріоритизації цих запитів на основі правила Борда дозволяє ідентифікувати найбільш суттєві для стейкхолдерів напрями розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку компаній відповідно до їх галузевої специфіки. Емпіричне тестування процедури було здійснене на прикладі компанії реального сектору економіки ПАТ «Миронівський хлібопродукт». У ході її трьохкрокової реалізації (коригування інформаційних запитів стейкхолдерів на контекст сталого розвитку, їх ранжування, інтерпретація отриманих результатів) встановлено пріоритетність запитів стейкхолдерів компанії за шкалами: SAFA/SMART Програми з продовольства та сільського господарства ООН, Борда та стандарту AA 1000.

11. Доведено, що підвищення транспарентності звітності лежить у площині розкриття компанією додаткової інформації за вимірами та критеріями сталого розвитку. Саму транспарентність запропоновано розуміти як цільову ознаку звітності для стейкхолдерів, яка обумовлює цінність звітності у процесі прийняття ними рішень і базується на якісних характеристиках не лише фінансової звітності, але й специфічних характеристиках звітності зі сталого розвитку. На основі непараметричних методів проведено оцінювання впливу транспарентності звітності (індексу прозорості державних компаній як факторної ознаки) на фінансові результати компаній в абсолютному (чистий дохід, середньорічна вартість активів, ЕБІТДА, чистий прибуток (збиток) та відносному вираженні (рентабельність за активами та ЕБІТДА як результативних ознак). Це дозволило встановити прямий та помітний напрям впливу транспарентності компаній на фінансові результати компаній і обґрунтувати її роль як інструменту забезпечення ефективності їх діяльності.

12. Інкorporація принципів відповідального інвестування у функціонування фінансових ринків створює дієву основу для фінансування ініціатив сталого розвитку, проте потребує нової якості розкриття інформації у звітності зі сталого розвитку компаній і визначення його впливу на прийняття рішень стейкхолдерами. У зв'язку з цим проведено формалізацію взаємозв'язку між розкриттям інформації у звітності зі сталого розвитку компаніями-конституентами традиційних фінансових індексів та індексів відповідального інвестування, їх фінансовою ефективністю й інформаційною ефективністю фінансових ринків на основі інструментарію гіпотези фрактальних ринків. За результатами формалізації спростовано гіпотезу, що звітність зі сталого

розвитку компаній-конституентів індексів відповідального інвестування є більш транспарентною, ніж звітність компаній традиційних фінансових індексів, з урахуванням виділених у ході дослідження субперіодів глобальної фінансової кризи та поділу фінансових ринків на розвинені та ті, що розвиваються. Це дало змогу підтвердити, що розкриття інформації за ESG – критеріями є недостатнім для прийняття рішень стейкхолдерами у фінансовому секторі економіки й, своєю чергою, обумовити важливість її стандартизації.

13. Аналіз стану та тенденцій стандартизації звітності зі сталого розвитку у світі дозволив зробити висновок про зміщення вектору у її регулюванні та верифікації у напрямі посилення вимог та уніфікації підходів до її складання. Цей вектор став базисом при розробленні концептуальних засад зі стандартизації звітності зі сталого розвитку в Україні, деталізованих за видами регуляторних заходів, групами залучених до їх імплементації стейкхолдерів. Запропоновані засади покликані вирішити основні проблемні аспекти у запровадженні конвергентної стейкхолдерської моделі в Україні та поширенні звітності зі сталого розвитку у національній обліковій системі.

14. Доведено, що невід’ємною умовою забезпечення транспарентності та достовірності звітності зі сталого розвитку як основи для прийняття рішень стейкхолдерами в межах конвергентної моделі, є формування конкурентного та диверсифікованого ринку аудиторських послуг. Серед ключових тенденцій у його розвитку, виділених на основі компаративного аналізу світового та вітчизняного ринку, слід назвати ідентифікацію конкурентних параметрів розвитку ринкового середовища; розмежування аудиторських та неаудиторських послуг у сфері сталого розвитку; гармонізацію підходів до контролю якості аудиторських послуг у світлі конвергентних процесів. Виділені тенденції заклали підґрунтя для формування параметрів дескриптивної моделі верифікації звітності зі сталого розвитку у контексті якості правового середовища в країні (якість верифікованих звітів; статус надавача послуг з підтвердження звітності; масштаб аудиторського дослідження; превалюючі стандарти надання впевненості). Результати моделі є транспонуванням досліджень П. Перего на національному ґрунті та свідченням того, що в умовах слабого правового середовища підтвердження звітності зі сталого розвитку з боку компаній «Великої четвірки» є субститутутом захисту інтересів стейкхолдерів та надання їм впевненості. Застосування побудованої моделі дозволило поглибити положення теорій легітимності компаній та верифікації шляхом розроблення методичного інструментарію оцінювання рівня сформованого в країні правового середовища для верифікації звітності зі сталого розвитку.

15. Запровадження конвергентної стейкхолдерської моделі потребує формування висококонкурентного середовища реалізації однієї з її компонентів – аудиту, що виступає гарантією достовірності та транспарентності звітності компаній для стейкхолдерів. З цією метою на основі ряду традиційних (індексного, графічного) та статистичних (непараметричний тест та регресійна модель) здійснено оцінювання рівня конкуренції на ринку аудиторських послуг. Узгодження результатів за кожним із названих методів дозволило ідентифікувати цей ринок як квазі-конкурентний та розробити зміни до

існуючого нормативного поля надання аудиторських та неаудиторських послуг у сфері сталого розвитку для забезпечення якісного надання впевненості стейкхолдерам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ Монографії

1. Макаренко І. О. Конвергентна модель обліку, корпоративної звітності та аудиту в умовах сталого розвитку бізнесу : монографія. Суми : Вінніченко М. Д. 2017. 336 с. (19,53 друк. арк.).

2. Макаренко І. О. Методика аудиту внутрішньо генерованих нематеріальних активів. Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й аналізу нематеріальних активів : монографія / за заг. ред. Ф.О.Журавки. Суми : Ярославна, 2015. С. 162-175. (заг. обсяг 10,99 друк. арк., особисто автору належить 0,55 друк. арк.).

3. Макаренко І. О. Участь аудитора в інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. Теорія та практика обліку, контролю й аналізу товарно-матеріальних цінностей : монографія / за заг. ред. Ю. С. Серпенінової, І. О. Макаренко. Суми : видавництво «Вінніченко М. Д.», 2016. С. 299-309. (заг. обсяг 21,3 друк. арк., особисто автору належить 0,5 друк. арк.).

4. Васильєва Т. А., Макаренко І. О. Імплементация соціо-еколого-економічних критеріїв у систему облікового забезпечення компаній в умовах дематеріалізації та сталого розвитку. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук. проф., І. М. Сотник. Суми : Університетська книга. 2016. С. 149-156. (заг. обсяг 0,42 друк. арк., особисто автору належить 0,21 друк. арк.: сформовано ключові відмінності обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку).

5. Vasilyeva T. A., Makarenko I. The role of innovation in corporate reporting in the transformation of accounting method's elements. *Managing economic growth: marketing, management, and innovations*. 1st edition, Prague Institute for Qualification Enhancement: Prague. 2016. pp. 171-178. (заг. обсяг 0,44 друк. арк., особисто автору належить 0,22 друк. арк.: розроблено матричний підхід до трансформації елементів методу бухгалтерського обліку під впливом інновацій в обліку і звітності).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Vasilieva T. A., Makarenko I. O. Convergence of European and Ukrainian accounting system challenges and prospects. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2017. № 1–2. pp. 174-181 (Австрія). (включено до 10 баз, зокрема, EBSCO Publishing, Ulrichsweb: Global Serials Directory, Index Copernicus). (заг. обсяг 0,87, особисто автору належить 0,44 друк. арк.: виявлено ключові проблеми та перспективи формування національної облікової системи у контексті євроінтеграції).

7. Caporale G. M., Gil-Alana L., Plastun A., Makarenko I. Intraday Anomalies and Market Efficiency: A Trading Robot Analysis. *Computational Economics*. 2016. Vol. 47 (2). pp. 275–295. (Нідерланди). (включено до 25 баз, зокрема, Scopus Science Citation Index Expanded (SciSearch), INSPEC). (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автору належить 0,2 друк. арк.: проведено дослідження впливу ефекту часу доби на інформаційну ефективність ринку).

8. Caporale G. M., Gil-Alana L., Plastun A., Makarenko I. Long memory in the Ukrainian stock market and financial crises. *Journal of Economics and Finance*. 2016. Vol. 40 (2). URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12197-014-9299-x>. (США). (включено до 20 баз, зокрема, Scopus, CNKI, Current Abstracts). (заг. обсяг. 0,8 друк. арк., особисто автору належить 0,2 друк. арк.: проведено дослідження впливу ефекту

довгострокової пам'яті (персистентності) на інформаційну ефективність фінансового ринку).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

9. Makarenko I., Plastun O. The role of accounting in sustainable development. *Accounting and Financial Control*. 2017. Volume 1. Issue 2. pp. 4-12. (включено до 2 баз, зокрема, Google Scholar, Academic Resource Index). (заг. обсяг 0,85 друк. арк., особисто автору належить 0,42 друк. арк.: сформовано цілісне бачення внеску професійних бухгалтерів у досягнення Цілей сталого розвитку).

10. Makarenko I. Public companies non-financial reporting and audit in Ukraine: challenges and prospects. *Accounting and Financial Control*. 2017. Vol. 1(1). pp. 32-38. (включено до 2 баз, зокрема, Google Scholar, Academic Resource Index). (0,76 друк. арк.).

11. Mynhardt R. H., Makarenko I., Plastun A. Standardization of sustainability reporting: rationale for better investment decision-making. *Public and Municipal Finance*. 2017. № 6(2). pp. 7-15. (включено до 7 баз, зокрема, Asian Education Index, Directory of Open Access Scholarly Resources, SciLit). (заг. обсяг 0,97 друк. арк., особисто автору належить 0,32 друк. арк.: проведено обґрунтування ролі стандартизованої звітності зі сталого розвитку у процесі прийняття інвестиційних рішень стейкхолдерами).

12. Mynhardt R. H., Makarenko I., Plastun A. Market efficiency of traditional stock market indices and social responsible indices: the role of sustainability reporting. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. № 14(2). pp. 94-106 (включено до 20 баз: Scopus, University Documentation System (Sudoc), World Banking Abstracts). (заг. обсяг 1,13 друк. арк., особисто автору належить 0,38 друк. арк.: визначено паттерни та змодельовано напрями взаємозв'язку звітності зі сталого розвитку компаній, ефективності традиційних і відповідальних індексів та фінансових ринків).

13. Makarenko I., Serpeninova Yu. Public companies' transparency in Ukraine: key regulatory requirements. *Public and Municipal Finance*. 2017. № 6(1). pp. 8-14. (включено до 8 баз, зокрема, Excellence in Research for Australia (ERA), Federation of Finnish Learned Societies (JUFO), Journal Guide). (заг. обсяг 0,82 друк. арк., особисто автору належить 0,41 друк. арк.: встановлено особливості національного регулювання розкриття інформації суспільно значимих (державних) компаній).

14. Mynhardt R. H., Makarenko I., Plastun A. Competitiveness Of The Ukrainian Audit Market. *Risk governance & control: financial markets & institutions*. 2017. №7 (2, 1). pp. 177-193. (включено до 19 баз, зокрема, Journal Guide, VABB-SHW, Miar, EconBiz). (заг. обсяг 1,3 друк. арк., особисто автору належить 0,43 друк. арк.: проведено моделювання концентраційних процесів на ринку аудиторських послуг).

15. Sukhonos V., Makarenko I. Sustainability reporting in the light of corporate social responsibility development: economic and legal issues. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Volume 15 (1 (cont.)). pp. 166-174 (включено до 19 баз, зокрема, Scopus, Australian Business Deans Council, Danish Bibliometric Research Indicator (BFI). (заг. обсяг 1,02 друк. арк., особисто автору належить 0,52 друк. арк.: досліджено стан надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку Українських компаній у світлі теорії легітимності та сформовано параметри системи верифікації такої звітності).

16. Makarenko I. Sirkovska N. Transition to sustainability reporting: evidence from EU and Ukraine. *Business ethics and Leadership*. 2017. Volume 1, Issue 1. pp. 16-24. (включено до 4 баз, зокрема, Scilit, Google Scholar, Elektronische Zeitschriftenbibliothek). (заг. обсяг 0,95, особисто автору належить 0,47 друк. арк.: проведено компаративний аналіз стану звітування зі сталого розвитку в Україні та ЄС, визначено напрями розвитку звітності зі сталого розвитку в Україні).

17. Mynhardt R. H., Plastun A., Makarenko I. Behavior of financial markets efficiency during the financial market crisis: 2007 – 2009. *Corporate Ownership and Control*. Volume 11. Issue 2. Fall. 2014 (continued 5). pp. 487-590. (включено до 29 баз, зокрема, Scopus, EconLit, VHB-JOURQUAL, ANVUR journal list). (заг. обсяг. 1,2 друк. арк., особисто автору належить 0,4 друк. арк.: проведено дослідження інформаційної ефективності фінансових ринків протягом фінансової кризи).

Статті у наукових фахових виданнях України:

18. Бурденко І. М., Макаренко І. О. Справедлива вартість в оцінці фінансових інструментів: вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності. *Вісник Національного банку України*. 2014. №2. С. 44-50 (заг. обсяг 0,84 друк. арк., особисто автору належить 0,42 друк. арк.: сформовано особливості оцінювання фінансових інструментів за справедливою вартістю в умовах конвергенції облікових стандартів).

19. Макаренко І. О., Воронцова А. С. Концептуальні основи оцінки об'єктів бухгалтерського обліку в різних системах професійних стандартів. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць*. 2014. Випуск 38. С. 181-195. (заг. обсяг 0,85 друк. арк., особисто автору належить 0,6 друк. арк.: сформовано уніфікований перелік оцінок об'єктів бухгалтерського обліку за різними стадіями облікового циклу за національними і міжнародними стандартами).

20. Kryvych Ya. M., Makarenko I. O. Banking risks: Enhancing requirements concerning risk management and information disclosure. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 779. 2014. С. 181-187. *Проблеми економіки та управління*. (заг. обсяг 0,57 друк. арк., особисто автору належить 0,28 друк. арк.: узагальнено напрями забезпечення прозорості та розкриття інформації щодо банківських ризиків).

21. Макаренко І. О. Забезпечення прозорості і розкриття інформації у фінансовій звітності про похідні фінансові інструменти. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (36). С. 49-54 (0,54 друк. арк.).

22. Макаренко І. О. Сучасні тенденції складання і подання корпоративної звітності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір : збірник наукових праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : відп. ред. В. С. Кравців. Львів, 2014. Вип. 1 (105). С. 410-416. (0,42 друк. арк.).*

23. Макаренко І. О. Надання неаудиторських послуг в Україні: необхідність гармонізації нормативної бази. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. № 2-3 (35). С. 240-252. (0,63 друк. арк.).

24. Васильєва Т.А., Макаренко І. О. Сучасні інновації у складанні та поданні корпоративної звітності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. №1. С. 115-125. (включено до 14 баз, зокрема, Emerging Sources Citation Index (Web of Science), Directory of Open Access Journals, IndexCopernicus Journals Master List,). (заг. обсяг 1,14 друк. арк., особисто автору належить 0,57 друк. арк.: розроблено підхід до структуризації інновацій в обліку, звітності та аудиту на основі теорії дифузії інновацій).

25. Макаренко І. О. Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 4 (8). С. 49-54. (0,51 друк. арк.).

26. Vasyl'eva, T. A., Leonov S. V., Makarenko I. O. Modern methodical approaches to the evaluation of corporate reporting transparency. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 1

(9). ч. 2. С. 185-190. (включено до 5 баз, зокрема ESCI Web of Science, Ulrichsweb Global Serials Directory). (заг. обсяг 0,51 друк. арк., особисто автору належить 0,17 друк. арк.: систематизовано ключові підходи та методики оцінювання прозорості корпоративної звітності).

27. Макаренко І.О. Інтеграція сучасних видів та концепцій бухгалтерського обліку для цілей сталого розвитку. Фінансовий простір. 2017. № 1 (25). С. 83-88. URL: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1701/17miotsr.pdf> (0,62 друк. арк.). (електронне фахове видання).

28. Макаренко І.О. Наукові підходи та теорії, що формують парадигму обліку сталого розвитку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 4. С. 877-883. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/174.pdf> (0,8 друк. арк.). (електронне фахове видання).

29. Макаренко І. О., Пластун О. Л. Роль професійних бухгалтерів у досягненні цілей сталого розвитку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 3 (108). С. 334-338. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/63.pdf (заг. обсяг 0,58 друк. арк., особисто автору належить 0,29 друк. арк.: визначено роль професійних бухгалтерів в умовах сталого розвитку бізнесу – відповідно до найбільш релевантних Цілей сталого розвитку). (електронне фахове видання).

30. Макаренко І. О., Пластун О. Л. Стандартизація звітності зі сталого розвитку як запорука її якості: міжнародний досвід. Сталий розвиток економіки. 2017. № 2 (35). С. 176-179 (заг. обсяг 0,62 друк. арк., особисто автору належить 0,31 друк. арк.: проведено аналіз стану стандартизації звітності зі сталого розвитку у розрізі загальних тенденцій у запровадженні її регулятивних інструментів, досвіду окремих країн, бірж та фінансових регуляторів у її регламентації, превалюючих систем стандартів звітності та її верифікації).

31. Макаренко І. О., Пластун О. Л. Значення звітності зі сталого розвитку у забезпеченні ефективності традиційних фондових індексів та індексів відповідального інвестування. Фінансовий простір. 2017. № 2 (26). С. 33-39 (загалом 0,52 друк. арк., особисто автору належить 0,26 друк. арк.: ідентифіковано роль звітності зі сталого розвитку у ефективності традиційних та відповідальних індексів). (електронне фахове видання).

32. Макаренко І. О. STEEPLE- аналіз звітності зі сталого розвитку в Україні. Вісник КНТЕУ. 2017. № 4. С. 54-65. (0,62 друк. арк.).

33. Пластун О. Л., Макаренко І. О. «Ефект часу доби» як аномалія гіпотези ефективного ринку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2016. № 2 (21). С. 91-98. (включено до 6 баз, зокрема, Web of Science, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus.). (загалом 0,56 друк. арк., особисто 0,28 друк. арк.: визначено вплив «ефекту часу доби» на інформаційну ефективність фінансових ринків).

Матеріали конференцій:

34. Макаренко І.О. Етична складова у підготовці фахівців з напрямку «Облік і аудит». Зимові читання, присвячені видатним вченим в галузі обліку, аналізу і контролю : матеріали Одинадцятої Всеукраїнської наукової Internet-конференції (Житомир-Севастополь, 20-21 лютого 2013 р.). URL: <http://zsas.zhitomir.org/ru/forum/макаренко-іо-етична-складова-у-підготовці-фахівців-з-напрямку-“облік-і-аудит”>. (0,18 друк. арк.).

35. Макаренко І. Реалізація методу «портфоліо» у процесі підготовки майбутніх бухгалтерів і аудиторів. Фінансова система України: проблеми та перспективи

розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (16-18 травня 2013 р., м. Севастополь) / Сімферополь : ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2013. С. 193-195. (0,14 друк. арк.).

36. Макаренко, І. О. Інтегрована звітність як майбутнє корпоративної звітності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 жовтня 2013 р.) : у 2 томах. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. Т. 2. С. 63-65 (0,09 друк. арк.).

37. Макаренко І. О. Сертифікація професійних бухгалтерів в межах концепції безперервної освіти (Life Long Learning). Облік, аналіз та аудит в умовах міжнародної інтеграції України : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Донецьк, 12 грудня 2013 р.). Донецьк: ДонДУУ, 2013. С. 155-158. (0,16 друк. арк.).

38. Макаренко, І. О. Інтегрована звітність як основа корпоративної соціальної відповідальності. Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку : матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 5-6 грудня 2013 р.) Донецьк: ДонДУУ, 2013. С. 134-135 (0,11 друк. арк.).

39. Васильєва Т. А. Конвергенція моделей регулювання і нагляду в аудиторській діяльності. Майбутнє – аудит: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 19 грудня 2015 р.). Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлова, 2015. С. 33-34. (заг. обсяг 0,1 друк. арк. , особисто автору належить 0,05 друк. арк.: сформовано основні особливості конвергенції в сфері аудиторської діяльності).

40. Макаренко І. О. Конвергенція міжнародних стандартів обліку і звітності: стан і перспективи. «МСФЗ: дослідження, наука, практика, імплементація»: відкрита Міжнародна інтернет-конференція. 2015. URL: <http://konf.amsfo.com.ua/konvergenciya-mizhnarodnix-standartiv-obliku-i-zvitnosti-stand-i-perspektivi/> (0,14 друк. арк.).

41. Макаренко І. О. Аудит суспільно значимих компаній в Україні та ЄС: кроки до зближення. Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції: Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 травня 2016 р.). Херсон: Гринь Д.С., 2016. С. 362-365. (0,26 друк. арк.).

42. Макаренко І. О. Трансформація елементів методу бухгалтерського обліку під впливом інновацій у корпоративній звітності. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : тези доповідей II Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 30 листопада 2016 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. С. 18-20. (0,19 друк. арк.).

43. Макаренко І. О. Конвергентна модель обліку, звітності й аудиту: системно-структурний підхід. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 листопада 2016 р.). Суми : ННІ БТ «УАБС» СумДУ, 2016. С. 234-238. (0,19 друк. арк.).

44. Макаренко І. О. Роль професійних бухгалтерів в організації ефективного подання корпоративної звітності зі сталого розвитку. Стратегії сталого розвитку : на шляху до сильнішої громади : матеріали наук.-практ. конф. (м. Северодонецьк, 21 жовтня 2016 р.). Северодонецьк: вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля, 2016. С. 191-192. (0,16 друк. арк.).

45. Макаренко І. О. Оновлення інформаційних запитів стейкхолдерів в умовах поширення парадигми обліку і звітності сталого розвитку. Проблеми та перспективи

розвитку підприємництва : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 25 листопада 2016 р.). Х.: ХНАДУ. Т. 2. С. 288-289. (0,14 друк. арк.).

46. Макаренко І. О. Взаємозв'язок між звітністю зі сталого розвитку та корпоративною фінансовою ефективністю: теоретичний аспект. Наука і молодь в XXI сторіччі : збірник тез доповідей II Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 1-2 грудня 2016 р.) : в 3 ч. Полтава : ПУЕТ, 2016. Ч. 1. С. 173-175. (0,12 друк. арк.).

47. Макаренко І. О. Вплив корпоративної соціальної відповідальності на фінансову ефективність компаній: огляд академічних джерел. Економічне зростання в епоху соціальних трансформацій : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Краматорськ, 26 січня 2017 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 119-121. (0,21 друк. арк.).

48. Vasilyeva T.A., Makarenko I.O., Pogorily D.V. Transparency of corporate reporting: key regulatory issues. World Science in 2016: Results : Proceedings of II International scientific conference (Morrisville, 26 of January 2017). Morrisville, Lulu Press., 2017. pp. 79-81. (заг.обсяг 0,21 друк. арк., особисто автору належить 0,07 друк. арк.: визначено основні напрями підвищення транспарентності звітності).

49. Макаренко І. О. Моделювання систем бухгалтерського обліку у контексті конвергентних процесів. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2017 р.). Дніпро: НМетАУ, 2017. С. 87-90. (0,16 друк. арк.).

50. Макаренко І. О. Звітність зі сталого розвитку та ефективність фінансових ринків: у пошуках взаємозв'язку. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 11-12 травня 2017 року). Полтава : ПУЕТ, 2017. С. 102-105. (0,19 друк. арк.).

51. Васильєва Т. А., Макаренко І. О. Євроінтеграційний вектор у реформуванні системи обліку та звітності в Україні. Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції : тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю обліково-економічного факультету ОНЕУ. (м. Одеса, 25 травня 2017 р.). Одеса: ОНЕУ, 2017. С. 24-25. (заг. обсяг 0,20 друк. арк., особисто автору належить 0,10 друк. арк.: встановлено ключові напрями реформування системи обліку та звітності в Україні).

Інші видання:

52. Бурденко І. М., Макаренко І. О., Шипунова О. В. Аудит необоротних активів. Необоротні активи: облік, аудит і автоматизація: навчальний посібник. Суми : Ярославна, 2015. С. 224-261. (заг. обсяг 16,23 друк. арк. особисто автору належить 2,7 друк. арк.).

53. Серпенінова Ю. С., Гольцова С. М., Макаренко І.О Бухгалтерський облік: загальна теорія : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2015. 336 с. (заг. обсяг 17,2 друк. арк., особисто автору належить 1,32 друк. арк.).

54. Основи бухгалтерського обліку : навчальний посібник / [Бурденко І.М., Гольцова С.М., Макаренко І.О., Савченко Т.Г., Серпенінова Ю.С.]. Суми : Ярославна, 2016. – 266 с. (12,9 друк. арк., особисто 2,6 друк. арк.).

55. Макаренко І.О. Суспільний нагляд за аудиторською діяльністю: забезпечення, моделі побудови та вимоги до функціонування. Аудитор України. 2016. № 1-2 (242-243). С.16-19. (0,5 друк. арк.).

56. Пластун О. Л., Макаренко І. О. Воронцова А. С. Інтегральна методика оцінки аудиторського ризику. Аудитор України. 2014. № 3 (220). С. 50-56. (заг. обсяг 0,36 друк. арк., особисто автору належить 0,12 друк. арк.).

57. Макаренко І. О. Використання методу «case-study» у процесі підготовки фахівців з напрямку «Облік і аудит». Вісник Запорізького національного університету. Серія: «Педагогічні науки». 2013. № 1 (19). С. 136-146. (0,81 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Макаренко І. О. Конвергентна стейкхолдерська модель обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми, 2018.

Робота присвячена вирішенню наукової проблеми розвитку теоретико-методологічних і методичних засад щодо формування конвергентної стейкхолдерської моделі обліку, звітності та аудиту в умовах сталого розвитку. Сформовано методологічні положення конвергентної стейкхолдерської моделі. Запропоновано організацію обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку компаній. Формалізовано взаємозв'язок між звітністю зі сталого розвитку компаній-конституентів фінансових індексів, їх фінансовою ефективністю й інформаційною ефективністю фінансових ринків. Удосконалено підходи до розуміння сутності звітності зі сталого розвитку, типологізації її стандартів і її ролі у прийнятті рішень. Запропоновано підхід до оцінювання рівня конкуренції на ринку аудиторських послуг і моделі верифікації звітності зі сталого розвитку як основи її транспарентності та достовірності.

Ключові слова: конвергентна стейкхолдерська модель, звітність зі сталого розвитку, стейкхолдер, концепція обліку, транспарентність, прийняття рішень, аудиторська послуга, верифікація, конкуренція.

АННОТАЦИЯ

Макаренко И. А. Конвергентная стейкхолдерская модель учета, отчетности и аудита в условиях устойчивого развития. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.09 – Бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Сумский государственный университет Министерства образования и науки Украины, Сумы, 2018.

Работа посвящена решению научной проблемы развития теоретико-методологических и методических основ по формированию конвергентной стейкхолдерской модели учета, отчетности и аудита в условиях устойчивого развития. Сформированы методологические положения конвергентной стейкхолдерской модели. Предложено организацию учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития компаний. Формализована взаимосвязь между отчетностью по устойчивому развитию компаний-конституэнтов финансовых

индексов, их финансовой эффективности и информационной эффективности финансовых рынков. Усовершенствованы подходы к пониманию сущности отчетности по устойчивому развитию, типологизации ее стандартов и ее роли в принятии решений стейкхолдерами. Предложен подход к оценке уровня конкуренции на рынке аудиторских услуг и модели верификации отчетности по устойчивому развитию как основы ее транспарентности и достоверности.

Ключевые слова: конвергентная стейкхолдерская модель, отчетность по устойчивому развитию, стейкхолдер, концепция учета, транспарентность, принятия решений, аудиторская услуга, верификация, конкуренция.

ABSTRACT

Makarenko I.O. Convergent and Stakeholder Model of Accounting, Reporting and Audit under Sustainability. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, speciality 08.00.09 – Accounting, Analysis and Auditing (according to the type of economic activity). – Sumy State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Sumy, 2018.

The thesis is devoted to developing theoretical, methodological and methodical principles of the convergent and stakeholder model of accounting, reporting and audit under sustainable development conditions and working out practical recommendations aimed at its improvement.

Innovations in accounting («big data», ESG-criteria accounting, Global general accepted accounting principles), reporting (real-time reporting, integrated reporting, XBRL), audit (continuous audit and CAAT) are structured by key variables of its introduction (relative advantages, compatibility, complexity of innovations, simplicity of their testing and the possibility of observing the effect of their implementation). Matrix approach for transformation of accounting methods element under the impact of these innovations is grounded. This approach allows to outline the prospects for the development of modern accounting, reporting and audit models.

Dissemination of these innovations leads to the limitation of traditional accounting concepts and the need to implement new concept of sustainability accounting, reporting and audit. It focuses primarily on the formation and disclosure of non-financial (social, environmental, government) indicators that correlate with sustainable development dimensions and ESG criteria. The core of this concept is proposed to consider the actuarial approach (the system combination of environmental, social, financial and managerial types of accounting is structured according to types of capital and value).

Substantiation of the structural and logical scheme of the heterogeneous information requests of stakeholder's consideration and reporting on them in the context of incorporation of the Sustainable Development Goals in companies' activity is formed. It necessitates the development of accounting and analytical sustainability support organization in two contours and allows to transposing multistakeholder approach in companies accounting environment in real, financial, public sectors of the economy. Scientific approach to stakeholder information requests classification in the real, financial and public sectors of the economy is proposed. It includes the most

significant focuses, dimensions, and targets of Sustainable Development Goals, specified in the GRI Indicators.

Methodological provisions of the convergent and stakeholder model of accounting, reporting and audit are determined by the main elements (morphological approach); levels of accounting and analytical sustainability support of (vertical approach) and peculiarities of decision-making by stakeholders in the real, financial, public sectors of the economy (horizontal approach). This model introduction allows to increasing accountability and transparency of the companies' activities to the stakeholders under sustainability.

The theoretical interpretation of the notion of «sustainability reporting» laid in the basis of the disclosure process of the most material for stakeholders financial and non-financial companies parameters. In the dissertation this term is correlated with dual element of convergent and stakeholder model.

Methodical approach to companies clustering by the three-pillar indicators is recommended. This indicator consists of the parameters: 1) incorporations of the Sustainable Development Goals into company's strategy, 2) level of its communications with stakeholders and 3) level of sustainability reporting disclosure. It is used for developing a road map of measures to improve the accounting and analytical sustainability support of companies.

Approach to typology of standards in the field of sustainability, CSR and corporate accountability through two-tier system of criteria is developed for standardization process, content and reporting format choice for companies. Results of comparative empirical study of the EU and Ukrainian evidence of sustainability reporting dissemination are used for develop the mechanism for assessing the level of sustainability reporting institutional environment. It is carried out on the basis of the STEEPLE and used for justifying priority areas of the national reforms concerning implementation of convergent and stakeholder model.

Procedure for selecting the priority information requests of stakeholders in the real sector of the economy is suggested. It is grounded on Bord procedure and give the rationale for stakeholder decision-making by materiality principle. Methodical approach to substantiating the role of the company's reporting transparency in ensuring the effectiveness of its activities is suggested and demonstrated the direct and significant impact of transparency on the public company's financial performance and the quality of its communications with stakeholders.

Formalizing the relationship between the sustainability information disclosure by the constituents of traditional financial indices and indexes of responsible investment, their financial efficiency and information efficiency of financial markets is carried out. Results of formalizing are grounded necessity of standardizing sustainability reporting, which is done under conceptual framework for standardizing sustainability reporting in Ukraine.

It is proved that the formation of a competitive and diversified audit services market is an essential condition for ensuring transparency and reliability of sustainability reporting as a basis for decision-making by stakeholders under the convergent and stakeholder model. Descriptive model for identifying the level of legal environment in the country for verifying sustainability reporting based on the

principles of legitimacy and verification theories is proposed. Approach to assessing the level of competition in the audit services market allows to determine the type of competition in this market and to substantiate the directions of its regulation for creation a transparent environment for providing assurance to stakeholders.

Key words: convergent and stakeholder model, sustainability reporting, stakeholder, accounting concept, transparency, decision making, audit service, verification, competition.

Підписано до друку 24.04.2018.
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 2,3. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Times. Тираж 120 пр. Зам. № 472.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.